

יחיה דעת, שהביא דברי כל הפוסקים בזה, שכמעט כולם מתירים את התולעים שאין עין האדם מבחינה בהם. והתורה ניתנה לבני אדם אשר יצר ה' עפר מן האדמה עם איבריהם, ועם מעלותיהם ומגבלותיהם, ובודאי שהאיסור הוא על תולעים הנראים בעין הרגילה שיש לנו.

ופירשתי בס"ד דאין הכוונה שהתולעת אסורה, ומפני שלא נראית בעין לא אסרתה התורה, אלא שהתורה אסרה תולעים וחרקים, וכשלא נראים בעין מרוב קטנותם, אינם נקראים תולעים ואינם מכלל בעלי החיים כלל. וכבר הארכתי בזה, וזה נראה לי ברור בס"ד. ועל כן אין מקום לאסור בעלי חיים, אלא אלו שעין אדם מבחינה בהם בלבד. זה הנראה לעניות דעתי בסוגיא זו.

והקב"ה יאיר עינינו בתורתו, ויצילנו מכל מכשול ותקלה, וינחנו בדרכו ובאמיתו לעולם.

שלמה משה עמאר

ראשון לציון הרב הראשי לישראל

סימן ו'

בענין נתינת הכשר לחלב עכו"ם

בעהית"ש. בחמישי בשבת ר"ח שבט התשע"א. (שנשמע בשורות טובות)

לכבוד מעלת הרב הדיין המצויין, לובש צדקה כשיריין, הרב הגאון החשוב כמה"ר ירמיה כהן שליט"א, אב"ד בעי"ת פאריס יע"א.

החיים והשלום ורוב ברכה עד בלי די.

אחדשה"ט ושלום תורתו כמשפט.

ראשית חכמה מה שכותב כת"ר משמי הוא רחוק ממה שכתבתי, ובשביל להעמיד דברים על דיוקם הנה רצוף למכתבי זה, אני שולח לכב' (צילום של המכתב) אשר כתבתי, לידידי הרב הראשי לפאריס בנן של קדושים, אראלים ותרשישים, הרב הגאון המפורסם רבי דוד משאש (שליט"א), מיום כ"ד תמוז התשס"ח, והוא מדבר בעד עצמו. מלכתחילה היה לו לשאול מה כתבתי, ואח"כ לדון בדברי לבנות או לסתור, ולא להקדים המאוחר קודם שליבן הענין, ובודאי שכשיראה צילום המכתב, יבין האמת. וגם מ"ש על התוצאות וכו'. אנא עבדא מיעצו לטוב לו, שלא ידרוש כת"ר במופלא

שהרועה מקיף שטח של ששה עשר מיל, מתוך שהוא מכיר היטב את השטח, מקיף אותו בקלות ובחדא מחתא הוא סוקר כל השטח של ט"ז מיל בסקירה אחת. ואין מדובר על דברים קטנים וגדולים, אלא כמה גודל המקום שרועה אחד יכול לשמר, ואמרו דקים להו לרבנן דשיתסר מיל קא שלטא עינא דרועה. והוא ענין של שליטה וְהִקְדָּל והכרת השטח במקום הכרה קרובה וחזקה, ואין להסיק מזה שהראייה השתנתה, ובודאי שההלכה לא השתנתה ולא תשתנה ח"ו. [נא"ה חתן הרהמ"ח, ובאמת שכן פירש התפא"י בבכורות שם. אבל בילקוט הראובני (פרשת בראשית דף מ' ע"ב) פ"י דברי הגמ' כפשוטם דמיירי על ראיית האדם למרחוק. ע"ש. וכ"כ בבן יהוידע (ערוכין סה). דבדורות הראשונים היה חוש הראות חזק מאה ידות על דורות אלו. ע"כ.]. ואדרבה מתוך המציאות עולה שלא יעלה בדעת לומר שהתורה אסרה מה שלא היו רואים כלל, מוכרחים לומר שגם היום אחר הגלות עין המיקרוסקופ, עדיין הם מותרים, ומי שחולק ע"ז, הרי הוא צריך לחוש שלא יאמרו שההלכה משתנה ח"ו.

עו"ב במכתב הנ"ל, דאי מיירי בדבר שהוחזק בתולעים חייבים לבדוק, ואם לא הוחזק בתולעים אינו חייב לבדוק וכנ"ל. וכנראה שמתכוין שדבר שהמיקרוסקופ מראה שיש בהם תולעים, הוא נחשב מוחזק בתולעים, אבל באמת אין פה שום חזקה שמה שלא נראה בעין של אדם, אינו אסור ולא מיקרי תולעים, ובודאי שלא שייך לקרא לו, מוחזק בתולעים.

גם מה שכתב שאין ללמוד מחיידקים שאינן בעלי חיים כלל, משא"כ תולעים שהתורה אסרתן בלא תנאי שיראו לעין רגילה. גם זה אינו מחייב כלל, דדין התולעים הלא נראים בעין של אדם כלל, רק על ידי מיקרוסקופ, דינם כחיידקים לכל דבר. ואמת שהתורה אסרה תולעים בלא תנאי, אבל אלו שהעין לא רואה אותם עדיין לא נקראים תולעים, ולא נכללו באיסור תולעים, וכאמור זה הכרחי, שאין שום סלקא דעתין למימר, שהתורה אסרה תולעים אלה, שהרי העין לא גילתה אותם, עד אחר אלפי שנים ממתן תורה, והוא עד שנוצר מיקרוסקופ שעל ידו גילו שיש תולעים קטנים מאד מאד, אבל כל הדורות אכלו ולא יכלו לדעת, ואיך יעלה בדעת שהתורה תאסור דבר שאי אפשר להמנע ממנו בשום פנים שבעולם.

וא"כ עולה דכל מה שכתבו גדולי האחרונים, וביניהם כל גדולי דורנו ועל ראשם מרן שליט"א בשו"ת

חיישינן דילמא מערב ביה חלב טומאה, ואסיקנא, השתא דאתית להכי גבינה נמי משום חלב בהמה טמאה, ואי אמרת חלב בהמה טמאה לא קאי, חיישינן דילמא הני דמתחזי בגבינה כדתקוני לה כמין נקב, ההוא דקאי ביני ביני בגבינה כמין טיפין, הוא החלב הטמא לפיכך אסור. ירושלמי, א"ר ירמיה חלב עכור למה הוא אסור מפני תערובת חלב טמאה, ריב"ל אמר משום גלוי. ויעמיד, א"ר שמואל מפני ארס הנותן בין הנקבים, ותני שלשה ארסין הן אחד צף ואחד שוקע ואחד דומה לשבכה. ישראל יושב ליד העדר ועכור חולב ומביא לו, ואינו חושש משום תערובת בהמה טמאה. [מלשון הירושלמי נראה שהחלב אסור מדינא, מחשש שנתערב בו חלב טמא, ואינה גזרה.]

ובנמרא שם, אמרו: חלב למאי ניוחש לה, אי משום איחלופי טהור חזיר טמא ירוק, ואי משום איערובי ניקוס, (פירש"י יעמידנו ע"י קיבה לגבינה) דאמר מר חלב טהור עומד טמא אינו עומד, אי דקא בעי ליה לגבינה ה"נ, הב"ע דקא בעי ליה לכמכא, ונישקול מיניה קלי (מעט) וניקוס, כיון דבטהור נמי איכא נסיובי דלא קיימי ליכא למיקם עלה דמילתא. ואב"א אפילו תימא דקא בעי ליה לגבינה, איכא דקאי ביני אטפי. ופירש"י ז"ל ליכא למיקם עלה דמילתא, שמא נתערב בו חלב טמא, וכשמעמידו עומד טהור שבו, והטמא נשאר עם הנסיובי, הילכך אין זה נסיון להכשיר הראשונים לאכול, אבל לגבינה ס"ד השתא דמותר. ואי בעית אימא, אפילו לגבינה נמי אסור. דאיכא נסיובי, דקיימי בגבינה. ביני אטפי, בתוך הגומות שבגבינה וחיישינן שמא מן החלב הטמא שלא עמד, נשאר עם הנסיובי בגומות. עכ"ל רש"י ז"ל.

והתוספות שם ד"ה לגבינה איכא ביני אטפי, פירוש ליקח חלב מן הגוי לעשות גבינה, אבל לעיל גבי ליקח גבינה של עכור, ליכא למיחש לחלב טמא, כיון שעושה אותה לצרכו ליכא למיחש דילמא עירב בה חלב טמא כיון שאינו עומד. עכ"ל. ונראה דהכי קאמרי התוס', דחלב אסור לקחת מהם, דחיישינן שעירבו בו חלב בהמה טמאה, דע"ז מרויח הגוי דמי החלב של הטמאה, שמוכרו לישראל בדמי חלב בהמה טהורה, וע"כ אסור לישראל לעשות ממנו גבינה, דאע"ג שהוא עומד, חיישינן שרק הטהור הוא שעומד, והטמא נשאר בגומות הגבינה ואוכלו יחד עם הגבינה. אבל לקחת מהגוי גבינה שעשה לצורכו אין בו חשש טמאה, דהוא יודע שאין עומד אלא החלב של הטהורה, והחלב הטמא שמערב בו, רובו הולך להפסד, ולמה יפסידנו

ובמכוסה כי הנסתרות לה' א-ל-הינו, ואין אתנו יודע ומבין בהנהגת ה' את עולמו, אלא חובתנו להתחזק בשמירת התורה באמת ובתמים מבלי לסטות ימין ושמאל ח"ו, וכן נמי חייבים להתאמץ על שמירת צאן מרעיתו של קוב"ה אשר עליו אנו מופקדים, להשגיח עליהם בעינא פקיא, להרחיקם מן העברה, עד היכן שידנו מגעת, ולקרבם לשלמות בתורה בדרך אמת שהוא חותמו של הקב"ה, והכל בדעת ובתבונה מתוך אהבה ונעימות דרכיה של תורה. ועץ חיים היא למחזיקים בה.

ואעתיק כאן את מה שכתבתי במכתבי הנזכר, באשר לשאלה על חלב לא שמור, אשר כתב אלי הרה"ג הנ"ל מיום י"ג בתמוז: יואיל כת"ר לבא אתם בדברים ליצר מוצרי חלב למהדרין, שכל החומרים יהיו מהודרים בתכלית ההדור, והחלב יהיה "שמור באמת", ואפשר להשתמש במצלמות אוטומטיות, וכן במשגיח יוצא ונכנס, כדי שתהיה אימתו עליהם, וכב' תורתו מן המערכה ולפנים, ידע בחכמתו איך לתכנן הענין, ויזכה את הרבים מיראי ה', שחפצים בכשרות מהודרת באמת, וקשה להשיגה. וזכות אבותיו הקדושים תסייעהו.

ובשביל המון העם שקונה את מוצרי החלב כמות שהן, ויש חשש שיהיו מעורבים בהם דברים שאינם כשרים, ידרוש מהם רשימת החומרים המעורבים, במוצרי החלב, וידאגו שיהיו בהם כשרים, ויכתבו שהחלב אינו שמור, או אינו חלב ישראל. וראוי ליטול עצה בזה מבעלי ניסיון בענין זה. ונמצא מזכה הרבים להצילם מאיסורים חמורים, אך הכל יהיה כתוב ביושר כדרכו בקדש.

ומוצרי חלב העשויים מאבקת חלב, הגאון רבי צבי פסח פרנק זצ"ל התיר אבקת חלב של גויים בתשובתו, ויש מחמירים, ובוזה יש לחלק בין כשרות רגילה לכשרות של המהדרים. עד כאן.

והנה כת"ר כתב לי בענין זה, ואסף כעמיר גורנה משרשי הדברים במשנה וגמרא, מאשר דיברו וגזרו וגדרו חז"ל בענין חלב עכור, ברוך שבחר בהם ובמשנתם. ומפני אהבת הקיצור הביא כת"ר רק הסברות המחזקים את דעתו, ואשתדל לדייק הדברים בעה"ת בדברי אלה אשר אני כותב לכת"ר וכדרכה של תורה.

א. **בע"ז** (ל"ה ע"ב) תנן ואלו דברים של עכור אסורים, ואין איסורן איסור הנאה, חלב שחלבו עכור ואין ישראל רואהו. ופירש רבינו חננאל ז"ל שם. וז"ל, אוקימנא איסוריה דחלב שחלבו עכור, ו

משלהם, ובתי כנסת נפרדים בהם נשמרים בדייקנות הנוסחאות והמנגינות של התפלות בלא יוצא מכלל, וכן שומרים על מנהגי אבותיהם, בזה יש להם הרשות לנהוג כמנהגם ואינם מחוייבים לשנות, שלא אמרו נותנים עליו חומרי המקום שהלך לשם, אלא ביחיד שהלך או יחידים. אבל קהלות גדולות ומסודרות ינהגו במנהג בית אבותם, וגם האשכנזים שבאו לאמריקא או לארץ ישראל אתריה דמרון מחזיקים במנהג אבותיהם בין להקל בין להחמיר בכל מקום, כיון שבאו ונתכנסו קהלות גדולות עם רבניהם דייניהם וחזניהם, חובה עליהם להמשיך במנהג אבותם. ומה שהתיר הגאון רבינו משה פיינשטיין ע"ה להקל להם בזה, אין ההיתר שלו נעוץ בזה שהמקום עליו עומדים חדש הוא, אלא טעם אחר לגמרי, וכמו שאבאר להלן בעה"ו.

והנה עיקר הדיון הוא מפני שרבים עתה ע"ה ולא שואלים, ואומרים חלב מה יש בו ואוכלים, אשר על כן אמרתי שיבדקו משאר איסורים עד שתשאר רק הבעיא של חלב נכרים. ויכתבו שאינו שמור, וכל זה כדי להצילם משאר איסורים, ומצד חלב נכרי, המהדרים ימנעו, ואלה הרוצים להקל יש להם על מה שיסמוכו וכדלהלן בס"ד. ומתוך העיון בדברי רבותינו ראשונים כמלאכים עולה שאין זה מחולק לפי ספרדים וצרפתים או אשכנזים וכיוצ"ב, דיש מגדולי האשכנזים והצרפתים שהקילו בזה, ויש מגדולי הספרדים שהחמירו בזה מאד, וכמו שאבאר בזה בעה"ו.

ב. עוד תנן התם (ל"ט ע"ב) ואלו מותרין באכילה, חלב שחלבו עכו"ם וישראל רואהו. ובגמ' שם, תנינא להא דת"ר יושב ישראל בצד עדרו של עכו"ם, ועכו"ם חולב ומביא לו ואינו חושש. היכי דמי, אילימא דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא, ואי דאיכא דבר טמא בעדרו אמאי, לעולם דאיכא דבר טמא, וכי קאי (כשעומד הישראל) קא חזי ליה, וכי יתיב לא חזי ליה, מהו דתימא נחוש דילמא מערב ביה (חלב טמא), קמ"ל כיון דכי קאי חזי ליה אירתותי מירתת ולא מיערב ביה.

והתוס' שם ד"ה תנינא להא דת"ר, תמהו דבמשנה תנן וישראל רואהו, משמע דאם אינו רואהו כל שעתא אסור (ובברייתא כתוב יושב בצד עדרו וכו'). וי"ל דרואהו לאו דוקא אלא ר"ל יכול לראותו.

ועיין עוד בתוס' (בדף ל"ה ע"א) ד"ה לפי שא"א בלא צחצוחי חלב, פ"ה בין גומות הגבינה נשאר בה חלב טמא, וקשה דא"כ ה"ל לר' ירמיה למימר, אלא, כיון דהדר ביה משינויא קמא, ועוד האם הגוי שוטה

בחנם, הילכך אין חוששין בגבינה שעשה הגוי, שמא עירב בה חלב טמאה. זה הנראה בהבנת דברי התוס'.

ונמצא דהתוספות מתירים לקחת גבינה מוכנה מן הגוי שעשה לצרכו, דבזה אין חשש שיערב בה חלב טמא, שיודע הוא שאינו עומד, ולמה יפסידנו בחנם. ועיין עוד להלן בזה מדברי התוספות והמרדכי בשם רבינו תם ע"ה.

והנה מזה יש להעיר במה שכתב כת"ר בסוף אגרתו הנ"ל, וז"ל: וגם לאלה שבאו מצפון אפריקה, ושם הרבה מאד סמכו על שיטת התשב"ץ והפר"ח וחבריהם, שהובאת לעיל, שמצאו היתר לתלמסאין ואלג'יר ששתו חלב נכרי, וכו', אך היות כאן (פאריז) מרכז אשכנזי בה חיו ראשונים כמלאכים, המרדכי והסמ"ק וגדולי הראשונים שאסרו זאת, וכפי שהוכחנו ג"כ הב"י והרמ"א וכל הפוסקים לא נראה להם היתר על כך, הרי נותנים עליו חומרי מקום שהלך לשם. וכאן באתרא דמרנן רבותינו בעלי התוספות, אין רשות לחדש דבר ולהתיר זאת. משא"כ באמריקא בזמנו היות והיה מקום חדש שלא היה מנהג עד אז. וכ"כ האהל יוסף להגאון ר' אליהו פריד שיצא באמריקא לפני המלחמה, והוב"ד בישמח לבב, ואח"כ חידש האגרות משה חידושו דלעיל, הרי ג"כ עוד שונה זה מכאן מתא עתיקתא דפאריס. עכ"ל.

וראשית הנה התוס' מרי אתרא עתיקתא פאריס, כתבו להתיר, ולהלן אביא עוד מהתוס' ומהמרדכי בשם ר"ת ועוד, דבצרפת היו מתירים, ואדרבא גדולי חכמי הספרדים הרמב"ם והרשב"א ע"ה הם החמירו ביותר וכדלהלן. וע"כ אין זה תלוי במקום זה או אחר, אלא לענ"ד הירא את דבר ה' ושם לבו לדברי חכמים, נזהר בגזרותיהם בכל מקום שימצא ועל כגון זה אמרו, לא המקום קובע את האדם וכו', ואשר לא שם לבו ומקל בדברים אלו, אין לומר עליו הלעיטהו וגו', כיון שיש להם על מה שיסמוכו מדברי הראשונים והאחרונים, על כן יש לברר שלא יפלו בשאר איסורים, ממה שמעריבים היום בגבינות וביוגורטים וכו', והרבנות תבדוק היטב, ותביע דעתה שאין בזה תערובת איסור, אך תציין שזה לא חלב ישראל, והיראים נזהרים מזה בכל מקום, שאין אוכלים אלא חלב שחלבו ישראל, או נחלב בפני ישראל.

ולפני שאבאר בדעות הראשונים והאחרונים, אומר עוד דכל כהאי גוונא שבאו קהלות גדולות באופן מסודר והתגוררו יחד בעיר, ויש להם רבנים ודיינים

עו"ב מרן ז"ל בב"י (ד"ה ומ"ש והוא שידע) בשם המרדכי דיש מוכיחין מכאן, דאם ברור לנו שאין בהמה טמאה בעדרו, מותר לקחת ממנו, אפי' אין הישראל רואהו. וטעות הוא בידם, דא"כ היה לו להקשות אי ליכא דבר טמא בעדרו למה לי ישראל יושב ורואה. וכ"כ הר"פ ז"ל בפסקיו, דאפילו אין דבר טמא בעדרו יש להחמיר להיות הישראל שם בתחילת החליבה פן יערב, או ישים דבר טמא בכלי קודם שיכא הישראל ע"כ. וכ"כ בסמ"ק. [ואפשר דבכה"ג שאין בעדרו דבר טמא, די שיושב בחוץ ואפילו אינו יכול לראות שהגוי חולב, נמי שרי. וכמ"ש הטור לעיל.]

עו"ב הטור שם, גבינות נכרים אסורות, ומפורש בגמ' כמה טעמים. והב"י כתב את הטעמים שבגמרא ע"ז (ל"ה ע"א), ריב"ל אומר משום גילוי, ור' חנינא אמר משום דא"א בלא צחצוחי חלב, שמואל אמר שמעמידים אותם בעור קיבת נבלה. ור"א בר אבהו אמר משום שמחליקין פניה בשומן חזיר, ורב חסדא אמר שמעמידין אותה בחומץ, ור"ג אמר שמעמידין אותה בשרף ערלה, והקשו על רב נחמן ורב חסדא דא"כ יאסרו הגבינות בהנאה ונשאר בקשיא. וע"כ הטור לא הזכיר טעמיהם, וגם לא הזכיר טעמו דריב"ל משום דאנן לא חיישי' לגילוי כמבואר בסימן שאחרי זה. ע"כ.

ובאמת הטור הזכיר רק הטעם שמעמידין בעור קבת נבלה, וטחין פניה בשומן חזיר, ושמעריבין בה חלב טמא, אעפ"י שאינו נקפא חיישי' שמא ישאר ממנו מעט בין נקביה. וכתב הב"י, ודע שכתבו התוס' (ל"ה ע"א ד"ה חדא) בשם ר"ת דלא ידענו טעם ברור לאסור הגבינות בימינו, דהטעם משום גילוי כריב"ל דקי"ל כותיה, ואנו שאין נחשים מצויים בינינו לא חיישינן, ואין לחוש שיערבו חלב טמא שאינם שוטים לערבו דאינו קופא. ויש הרבה מקומות שאוכלים אותם מפני שמעמידין אותם בפרחים, וגם גאוני נרבונא התירו אותם מהטעם הזה, מיהו במקומותינו שמעמידים אותם בקבה אומר הר"ר יצחק יש טעם קצת לאסור מפני שמולחין הקבה בעורה. עכ"ל.

ג. והנה במרדכי (בע"ז דף כ"ט ע"ב סימן תתכ"ו) כתב, מפני מה אסרו גבינות העכו"ם, בתשובת הגאונים בני בבל מתירים חמאה של גוי, שאין לחוש לתערובת חלב טמא שכמו שלא ראוי לגבינות כן לחמאה, ובצרפת אוכלים אותם ע"פ הוראת ר"ת, וכתב ר"ת דאם יודע ודאי שיש בחמאה נסיוכי חלבא אסור, אבל מספק לא אסרינן דספק דרבנן לקולא. גם הורה

שיערב חלב טמאה שאינו עומד, לכן פירש ר"ת (דקא' על הטעם שאסרוה משום ארס) וחיישינן שנשאר הארס בלחלוחית. ור"י הוכיח מהירושלמי כפירושו של ר"ת. ולפי זה יש מקום לומר דבזה"ז ולא חיישינן לגילוי, יש להתיר גבינותיהם.

והרא"ש ז"ל שם (פרק שני סימן כ"ו) הביא דברי המשנה והגמרא הנ"ל, שחלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו אסור באכילה, שמא יערב בו חלב של טמאה. ובסימן מ' שם כתב המשנה דאם ישראל רואהו מותר באכילה, ומ"ש בגמ' דישראל שיושב בצד עדרו של עכו"ם, והעכו"ם חולב ומביא ואינו חושש, ואפי' יש דבר טמא בעדרו, והוא באופן שאם עומד יכול לראותו, אלא שיושב ולא רואהו ואפ"ה שרי דמירתת.

ובהגה"א בדברי הרא"ש שם (סימן מ') כתב בזה"ל: ישראל שהלך לכפר לקנות גבינות, ואינו יודעם שדעת ישראל להקפיד כל החלב, אפילו לא ראה ישראל החליבה כלל מותר, ואפילו אם נפשך לאסור כה"ג, היכא שראה הכל לבד התחלת החליבה, מותר. ופעם א' אמר גוי לישראל ליקח הגבינות, והחלב כבר נחלב והלך ועשהו, והתיר ר"ת. אמנם אין להתיר כולי האי היכא דליכא הפסד מרובה. עכ"ל. נמצא שגם בהגה"א מקיל, וכתב כן גם בשם רבינו תם שהורה להתיר לעשות גבינות מחלב שחלבו הגוי וישראל לא ראהו.

והטור (סימן קט"ו) כתב, חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו אסור שמא יערב בו חלב טמא, לא שנא חלבו לצורכו או לצורך ישראל, לפיכך היה חולב בביתו וישראל יושב מבחוץ אם יודע שאין לו דבר טמא בעדרו מותר, אפי' אין הישראל יכול לראותו בשעה שהוא חולב, ועוד כתב שאם יכול לראותו כשהוא עומד אפי' יש שם דבר טמא שרי, אפילו שהישראל יושב ואינו יכול לראותו בישיבה, שירא שמא יעמוד ויראהו, והוא שיודע שחלב טמא אסור לישראל.

וכתב הב"י שהסמ"ק כתב, שאותם בני אדם שמתאכסנים בבית גוי ואוכלים מן החלב שחלב הגוי לעצמו, ודאי איסורא עבדי. ע"ש. וכתב בחידושי הגהות (או' א) דבחלבו לצורכו יש סברא להתיר, דודאי לא יערב בה חלב טמא, ויקלקל את חלבו, כיון דאינו מעמיד, אפ"ה אסור. (דרישה וט"ז סק"א). ובפרישה אות א', ביאר דחלב טמא לא טוב לאכילה כחלב טהורה, קמ"ל דאפי' חולב לצורכו אסור. ע"ש.

והתיר ר"ת, וכתב הרמ"א ז"ל בד"מ (אות ג') שכן פסק באו"ה (כלל מ"ה דין ה-ז) להתיר בדיעבד אפילו לא ראה החליבה, ואפילו לא עשה עדיין הגבינות מיקרי בדיעבד, כיון שכבר נחלב החלב. עכ"ל. וכתב בדרכי משה דלכו"ע מה שמתירין בדיעבד הוא במוכר לו הגבינות במשקל או מנין, דודאי לא מערב בו דבר טמא שאינו עומד, אבל אי מוכר לו החלב במדה אסור, דחיישינן שעירב בו טמא להרבות המדה. ומה שמתירין בדיעבד הוא לאכול הגבינה אבל החלב אסור באכילה, דהא לא ראה החליבה. עו"כ דאם ראה החליבה, והניחו אצל הנכרי יום או יומיים אין לאוסרו, אא"כ ידוע שיש לו דבר טמא בעדרו, שאז חוששין לחליפין משום שהחלב הטהור חשוב, ואם היה לו חותם אחד בחלב די בכך, הואיל ורוב החלב טהור, וגם אם עירב בו טמא אינו אסור אלא מדרבנן, כדלקמן (רי"ס קי"ח) דבדרבנן די בחותם אחד. להרשב"א וסיעתו.

ד. עו"כ הב"י, בשם סמ"ג (ל"ת קל"ב) שר"ת הקפיד על אחד שהיו רחלותיו אצל הגוי, והיה שולח את בתו בכל בקר ולא היתה מגיעה עד שחלבו רובו או כולו. והרמ"א בד"מ (או' ד') כתב שכן הוא בשערי דורא, מיהו בהגהת שערי דורא כתב מהר"א דבדיעבד יש להתיר, משום דלא שכיח לנו דבר טמא, רק חלב שחלבו נכרי מבהמה שלו אין להתיר כלל. עכ"ל.

עו"כ הב"י בשם סמ"ג שר"ת תפס הטעם דריב"ל, ואע"ג דאין מקפידים עכשיו על הגילוי, אין להקל בגבינות הגוים שנגזר במנין, וצריך מנין להתירו. וכ"כ סמ"ק בשם רבי יעקב, דאע"פ שמתירים במים מגולים ולא גוזרים אטו מקומות שמצויים נחשים, שא"ה שכל הטעם לאסור הוא רק משום נחשים, אבל גבינות דשייך בהם טעמי טובא לאסור, כגון עור קבת נבלה ועוד, חיישינן שיתירו הגבינה גם במקום שהנחשים מצויים, ע"כ יש לאסור הגבינות גם במקום שמעמידים בפרחים. והלכה כריב"ל כמו שפסק ר"ת. עכ"ל.

עו"כ הב"י שם (סימן קט"ו) וזת"ד, והרשב"א (תוה"ב הקצר ב"ג ש"ו) כתב, מקומות שידוע מנהג הגוים שלא מערבים לעולם חלב טמא שמאוס הוא להם, וכן ידוע שהם אוסרים לטוח עליה שומן חזיר, כגון אלו שאוכלים גבינה בתעניתם שאסורים בבשר אותם ימים, וכן ידוע שאין מעמידים אלא בפרחים, אפ"ה הגבינה אסורה שנאסרה במנין, כמו יין וכו', וכל הנאסר במנין אע"פ שבטל הטעם האיסור עומד במקומו, וכן הם דברי

ר"ת דאם חלבו לצורך אכילת חלב, ועתה נאסר משום חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, תו לא מקילין כשנמלך לחמאה, ואנן לא חיישינן להכי דילמא נעשה כך. (כלומר רק כשברור לנו שחלבו לאכילה ואח"כ נמלך לחמאה הוא דאסור, אבל מספק לא חוששין שכן היה). שהרי אין חוששין בגבינות העכו"ם אלא לזיהרא דקאי ביני איטפי, כדאיתא בירושלמי תרומות, ופ"ק דשבת, חלב של גוי אסור משום גילוי, ופרך ויעמיד, ומשני משום ארס העומד בין הנקבים. [והוא גם בגמ' דילן ל"ה ע"ב, ולא ידעתי למה הזכיר רק הירושלמי].

עו"כ שם שכ"כ ר"ת בתשובה וז"ל, כל עצמי אני מתיר גבינות העכו"ם, בחלב שחולבין לעשות גבינה, ולא בחלב שחלבו לאכילה ולכותח, שזה אני אוסר, דאין גזירת גבינתם אלא משום גזירת ניקור (גילוי) וגזרת ניקור כבר בטלה כדשרי רב בשיכרא ארמאה, ולניקור נחש לא חיישינן. וגם קבת נבלה שריא. עכ"ל.

עו"כ המרדכי שם: עו"כ (ר"ת) דאין לחוש (משום נסיובי) שמא העמיד בעור קבת נבלה, דה"ל ס"ס שמא לא נתערב בה נסיובי דחלבא, ואפילו נתערב שמא לא הועמד בעור קבה, ומשום בישולי עכו"ם אין לחוש, דנאכל כמות שהוא חי, ורוב ניהוגינו כבני בבל, ואנשי א"י אוסרין אותה משום חלב שחלבו עכו"ם, ומשום בשולי עכו"ם, ומשום תערובת חלב טמא.

וע"ש סימן תתכ"ז שדן בהעמידו גבינה בחלא דשיכרא, ושם סימן תתכ"ח דן באיסור בב"ח במליחה, אם נאסר בהנאה, ובסימן תתכ"ט, דן בישראל שעשה הרבה גבינות בבית הגוי, והניחם להתייבש ארבעה או ה' ימים, והיו חתומים בחותם דפוס של עץ, ושכחו הדפוס בבית הגוי, וחוששים שמא זייף, והחתים גבינות אחרות עם אותו דפוס, והשיב מאחר שהעיקר כריב"ל שהטעם הוא גילוי, ועתה אין נזהרים בגילוי, יש להקל ולומר שהגוי ירא לזייף, משום שהיהודי מחתים במקום מיוחד, ועוד שמא ירגיש היהודי בדבר משום שהגבינות שיזייף עדיין לחות. עכ"ד. וע"ש עוד דרבינו טוביה מביינא הוסיף דיש בזה הרבה ספקות. ע"ש.

והב"י יו"ד (סימן קט"ו) הביא מ"ש המרדכי בשם ר"ת דרק אם חלב לאכילה או לכותח אסור, אבל אם חלב לעשות גבינה מותר, וגם שאין לחוש שמא העמיד בעור קבת נבלה, דהו"ל ס"ס וכנ"ל.

עו"כ הב"י לדברי הגה"א שהזכרתי לעיל, שפעם א' ראה אצל הגוי חלב שנחלב כבר ועשאו גבינות

וכתב הב"י שדברי הרמב"ם הם (בפ"ג מהמ"א הי"ד - ט"ז) [ענין הערות וחידו' או' 1 בשם שו"ת בעי חיי ע"ד הרמב"ם].

ה. מרן ז"ל בש"ע (קט"ו ס"א) כתב, חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו אסור שמא עירב בו חלב טמא, היה חולב בביתו וישראל יושב בחוץ, אם יודע שאין לו דבר טמא בעדרו מותר אפי' שאין יכול לראותו בשעה שהוא חולב. היה לו דבר טמא בעדרו והישראל יושב בחוץ אם יכול לראותו כשהוא עומד מותר, שירא שמא יעמוד ויראהו, והוא שיודע שחלב טמא אסור לישראל. עכ"ל.

וכתב הש"ך (סק"ד) דגם אם הישראל יוצא ונכנס מהני, דהטעם משום שמירתת. וכתב דהכי אמרינן לקמן (סי' קי"ח ור"ס קכ"ט) דהמניח גוי אצל דברים שעלול להחליף באיסור תורה, מותר ביוצא ונכנס משום מירתת. וכ"כ בפרישה ס"ג. וע"ש. עוד כתב הש"ך (שם סק"ג) דלא התירו בישראל שיושב ולא יכול לראותו רק כשעומד, אלא כשהגוי חולב לצורך ישראל, אבל אם חולב לעצמו, צריך לראותו ממש כשהוא חולב שלא יערב בו דבר טמא, כיון שיש בעדרו דבר טמא.

ובעל אוה"ח הקדוש בפרי תואר (סק"ב) דקדק מלשון הרמב"ם פ"ג מהמ"א והטוש"ע שכתבו, אסור שמא עירב בו חלב טמא, דאין איסורו מגזרה אלא מדינא (מחשש חלב טמא), ודקדק עוד בלשון הרמב"ם שם שכתב וז"ל, חלב בהמה טמאה אינו נקפא וכו', ומפני זה יתן הדין שכל חלב הנמצא ביד גוי אסור שמא עירב בו חלב טמאה, וגבינות גוים מותרות שאין חלב טמאה מתגבן, אבל בימי חכמי המשנה גזרו על גבינות הגוים ואסרום מפני שמעמידים אותם בעיר קבה של שחיטתם שהיא נבלה וכו'. עכ"ל. הנה בחלב שלהם כתב יתן הדין וכו', ורק כאן הזכיר איסור החלב והזכירו בלשון הנזכר. [אבל בגבינה פירש שגזרו בה חכמי המשנה]. וכתב הפר"ת, דא"כ כל חלב שמשולל מספק תערובת בודאי שרי, ומשסיים אבל גבינה גזרו, משמע דבחלב לא גזרו, וגזרת הגבינה להרמב"ם היא משום שמעמידים אותה בקבה של נבלה, ואפי' שלא מעמידים בעור נמי אסור דגזרה היא.

וב"כ הרשב"א בת"ה (דפ"ו ופ"ז) וז"ל, איסור זה של גבינה, אפילו במקומות שלא נוהגים להעמידה בעור הקבה, ולא טחין בשומן חזיר וכו', וכן לא נשמע מעולם שמעריבים חלב טמא בטהור שמאוס הוא להם,

הרמב"ם (בפ"ג מהל' מאכלות אסורות הי"ד) וכתב רבינו דבריו בסמוך, ואע"ג שהרמב"ם כתבה בשם מקצת גאונים משמע שסובר כדבריהם. שלא הביא דעת החולקים. ומכאן תשובה לבני איטליא שנוהגין היתר בגבינת הנכרים מפני שמעמידים אותם בפרחים, שגם לר"ת שפסק כריב"ל, שאיסור גבינה הוא משום גילוי ולא נוהג בזה"ז איסור גילוי במשקין, מ"מ איסור הגבינה במקומו עומד כמ"ש סמ"ג וסמ"ק, ואע"פ שהתוס' לא מחלקים בין מים לגבינה ומתירים גם גבינה, מ"מ אפשר דלא למעשה אמרו כן רק להוראה (אולי צ"ל להלכה), ואע"פ שבהרבה מקומות אוכלים מפני שמעמידים בפרחים וגם גאוני נרבונו התירו, אפשר דס"ל משום קבת נבלה או טעם אחר, אבל לר"ת דסבר כריב"ל, שהטעם משום גילוי, אפשר שגם עתה יש לאסור כמ"ש סמ"ק, וכ"ש שהרמב"ם והרשב"א שהם עמודי עולם אוסרים, וגם בכל שאר מקומות ששמענו שמעם אוסרים ולא מחלקים בין מעמידים בפרחים או בקבה, שאסור לפרוש מכלל ישראל ולפרוץ גדרן של ישראל קדושים אשר גדרו אבות העולם חכמי המשנה ע"ה. עכ"ד.

עו"ב בב"י שם: כתב הרשב"א בתשובה (ח"א סי' קמ"ג) שאסור להעמיד חלב בקדרה שהגוי העמיד בה חלב שחלבו גוי, מפני שמחממים החלב על האש בשעה הגיבון, וכשמחמם ישראל את החלב הוא בולע מפליטת החלב האסור. ובדיעבד שרי דמסתמא אינן בני יומן. וגם טוב ליהזר מלגבן בקערות שלהם מטעם זה, ומחמת המלח שבגבינה, ואע"פ שאינו מלוח עד שלא נאכל מחמת מלחו, מ"מ טוב ליהזר. עכ"ד.

עו"ב בשם א"ח, דקדרות של ישראל האוכלים גבינות של גוים, יש מתירים לבשל בהם כשהן מקונחים יפה ויש אוסרים ונראין דבריהם. [ועיין בהערות וחידושים אות 3, מה שכתב בשם שו"ת בעי חיי על זה.]

עו"ב הטור שם. כתב הרמב"ם, אפילו אם אין לחוש, כגון שידוע שהעמידה בעשבים, ואין בה חלב טמא, הורו הגאונים שהיא אסורה, שכבר גזרו על הגבינות, בין שהעמידה בדבר האסור ובין שהעמידה בדבר המותר, והאוכל גבינות גוים או חלב שחלבו גוי ואין הישראל רואהו מכין אותו מכת מרדות. והחמאה מקצת הגאוני התירו שהרי לא גזרו על החמאה, וכו', ומקצת הגאוני אסרוה מפני וכו'. עכ"ל.

ולא עמד בצד עדרו, והגם שיש לו דבר טמא בעדרו, דהא חלב בהמה טמאה נמכר בדמים יקרים לשרים וגדוליהן, וכמעט שוה על חד ארבע מהחלב של טהורה, ובודאי לא יערבוהו. אבל דרך מתנה אסור שהגוי חפץ למצא חן בעיניו ויכבדו בדבר יקר. [ואפשר דבזה אם ישאלנו שרי, דאם חפץ ביקרו בודאי יאמרו לו שנתן לו מהיקר כדי להרבות חינו בעיניו. שמ"ע.]

עו"כ דבשאר מקומות שהחלב הטמא לא יקר כ"כ רק מעט יותר מהטהור, אסור, דהאיסור אינו מטעם שהגוי מרויח, עד שנאמר דכשאיין לו ריוח לא מזיף, אלא אסור משום שאינם מקפידים שלא לערב, ורק אם יש לו הפסד חשוב, יקפיד שלא לערבו. וע"ש שמיישב למה הרמב"ם לא הזכיר הטעם דחלב טמא קאי ביני אטפי.

ומה שכתבתי משם הגאונים פר"ח ופרי תאר ע"ה, ראיתי כעת שכבר כתבו כן בתשובת חוט משולש ובתשב"ץ ח"ג (סימן קמ"ג) שכתבו, חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, אינו בגדר תקנה, אלא איסורו מחמת ספקא דאורייתא, שמא מעורב בו חלב טמאה, וכתב הגאון דרכי תשובה (סימן קט"ו סק"ו) שאמנם בתשובת מעיל שמואל (סי' י"ב) העלה, שגם כשאין דבר טמא בעדרו ואין חשש תערובת חלב טמא אסור, כי גזרת חכמים היא. וכ"כ הפר"ח (סק"ו) בשם שערי דורא שהיא תקנה, והשיג עליו, ושהעיקר כהרדב"ז (סי' ע"ב) דרך גבינה היא שנאסרה במנין, משא"כ חלב שאינו אסור אלא מחשש תערובת. וכתב, הכלל העולה בעיר שלא נמצא בה חלב טמא, או שהוא ביוקר יותר מחלב טהור, מותר לקנות מהגוי חלב שחלבו בלא ראיית ישראל כלל. ושכן המנהג פשוט פה אמשטרדאם, וכן נהגתי אני ג"כ, זולת יחידים הנזהרים בזה, אבל בעיר שנמצא בה. חלב טמא ואינו ביוקר, הגם שלגוי זה אין דבר טמא בעדרו, צריך שישראל יראה קודם החליבה שאין בכלי דבר טמא, ולראות כל החליבה מתחילה ועד סוף. וכיוצ"ב האריך הפר"ח ופסק כן (לעיל הבאתי דב"ק).

וע"ש בדרכי תשובה שציין לשו"ת דבר שמואל (אביה) (סי' רע"ג), ושו"ת נחלת יעקב (סי' כ"ג), ושו"ת מהר"י ברונא (סי' ע"ח), ומהרשד"ם חיו"ד (סי' כ"א), ושו"ת בעי חיי (סי' כ"ה וכו'), ובמנהגי ארג"ל שבסו"ס בית יהודה (דף קי"ד ע"ג) כתב שכן המנהג בארג"ל, להקל כשאין דבר טמא בעדרו ע"פ מהר"ש בן התשב"ץ, ובחוט המשולש שבתשב"ץ טור ראשון

אפ"ה הגבינה שלהם אסורה, דכל שאסרה המשנה שם נאסר במנין, ואפ"י בטל הטעם לא בטל הדבר, ואע"פ שמורייס נאסר במשנתנו, ואפ"ה כל מקום שהיין יקר מותר, כדאמרינן בההיא ארבא דמורייסא וכו', היכא דאתמר אתמר והיכא דלא אתמר לא אתמר. אבל שאר דברים שלא שמענו, לעולם אסורים. עכ"ל. וכתב הפר"ח מהרשב"א שמענו כי החלב אין בו תנאי להיתר, ובכל גונא אסור אפ"י אין דבר טמא בעדרו. או אפילו בעיר שאין בה בהמה טמאה, דגזור על החלב כל שאין ישראל רואהו לא פלוג. וזה היפך מהרמב"ם הנז'. אך ממה שכתב עוד הרשב"א שם וז"ל חלב הנמצא ביד נכרי אסור, דתנן אלו דברים וכו', חיישינן לתערובת כדאמרינן התם, למאי ניוחש וכו', לפיכך חלב הנמצא ביד גוי אין לו תקנה ע"כ. וע"ש שכתב שמדברי הרשב"א משמע דאין גזרה בחלב כמו גבינה, אלא מדינא אסור מחשש תערובת של טמאה, וע"ש שמבאר החילוק ביניהם. וכל שברור לנו שאין חשש תערובת שרי, והיא דעת הרמב"ם.

עו"כ מיהו לא מחלקים בחלב אם הטמא נמכר ביוקר או בזול, ולא כמו ביין גבי שמעריבים במורייס הנ"ל. אלא החלב בכל גונא אסור כל שאין ישראל רואהו. והטעם נראה דכיון שלגויים לא שנה להו בין חלב טמא לטהור, אינן מקפידים לערבו, שכשבאין לחלוב לא טורחין לחלוב כל אחד בפני עצמו בכלי אחר, העולה בידינו בדעת הרשב"א, דאין גזרה לאסור החלב גם כשבודאי אין חשש תערובת של טמא, וע"ש שכתב דבזה לא קשיא קושיא עצומה אהרשב"א. ע"ש.

וכתב, נקוט בידך דדעת הרמב"ם ודעת הרשב"א שוים בדבר זה, שאין איסור (בחלב) אלא לחששת תערובת, ובמקום שבודאי אין חשש תערובת שרי. (וע"ש שכתב דבעי' נמי שאין חשש שהיה לו חלב טמא בביתו מאתמול וכו').

עו"כ ושמעתי מפי זקן אחד, על חכם א' שהלך לכפר שלא היה מצוי בו דבר טמא כלל, ואכל חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, ואח"כ ידעו בודאי שהיה חלב טמא, ששלחו גוי אחר מכפר אחר רחוק, ופשיטא לי דעל כיוצ"ב גזרו בחלב הגם דהויה חששא רחוקה, דכיון דאין מקום בעולם שאין בו חלב טמא, אין להתיר אלא בישראל רואהו, או שעומד בצד עדרו וכו'.

עו"כ הפרי תאר (ד"ה) ולענין דינא, במקומותינו נראה דשרי לקנות מגוי חלב, הגם שלא ראהו ישראל

מן הגוי, ופ"א חקרו ביניהם מנין לחנוני קטן חלב שמן כל כך הרבה, ואמר להם שקונה מוח של בהמות וממחה אותו בחלב, ומבשלם יחד, ובעה"ב התורה וצעק בקול כמה גדולים דברי חכמים, דבכל דברי חכמים מלבד הדברים הנגלים יש עוד טעמים כמוסים. וביחוד שמעתי שבאמריקא רבים מהאומות שותים חלב חזיר שמצוי שם הרבה. עכ"ד.

[ואי לאו דמסתפינא הייתי אומר שהחנוני הזה שיטה בו, דמוח בחלב נותן צבע ומשנה הטעם ורוחק הדבר מאד. שיהיה דבר כזה במציאות והם שותים כל בקר ולא חלי ולא מרגשי בזה, לא במראה ולא בטעם, ועוד אפשר שראה שמשבחים את החלב שלו שהוא שמן ורשן, ורצה לשבח את מקחו בעיניהם, ואמר שנותן בו מוח, לומר שמערב בו דבר כל כך חשוב, ועוד יש אפשרויות רבות לבאר ענין זה, והעיקר שאין ללמוד הלכה ממעשה של גוי ליצן זה, או מאמירתו המשוונה].

עו"כ בדרכ"ת שם (ססק"ו) ועיין בשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' קמ"ה) דחלב שנחלב ולא ראהו ישראל דינו כשאר איסורים דרבנן. ע"ש. ובס' רוח חיים (דף קכ"ט ע"ב) שהביאו, וכתב דחייב לפזר כל ממונו שלא לשותות חלב גוי. וע"ש.

עו"כ בדרכי תשובה שם (סק"ו) דבל"י ולחם הפנים (ריש סימן זה) כתבו דאפילו כשהחלב הטמא שוה עם הטהור חיישינן (כלומר לא רק כשהטמא בזול שיש לו ריוח, אלא אפילו שוה, דרכם לערב). זולת כשהטמא ביוקר מהטהור דבזה לא חיישינן. ופרי תאר סק"ב (הנ"ל) כתב כן בהחלט לדינא. [וכבר כתבתי לשונו לעיל. ושם בפר"ת כתב דאפילו שהטמא שוה קצת יותר חיישינן שיערבו. ע"ש.].

ובשו"ת הרשב"ש (בן התשב"ץ) כתב כן (בסימן תקנ"ד) בפשיטות דכשהטמא ביוקר לא חיישינן שיערב ומותר, אפילו אין ישראל רואהו. וכ"כ מהר"ש דוראן בתשובה שבסוף ספר התשב"ץ בחוט המשולש (סימן ל"ב), וכן דעת מהרד"ף בס' מזמור לדוד (דף ק"י ע"א).

אמנם בשו"ת זרע אברהם (חיו"ד סי' כ"ה) תמה על המקילין, דלפעמים מצטרף הנכרי לזווי ואין קונה ממנו החלב הטמא ומוכרו בערך הטהור. וכ"כ בעיקרי הד"ט חיו"ד (סי' י"ב), וגם בס' קהל יהודה (סימן זה) חשש גם כשהטמא ביוקר, דלא כל העתים שוים דכשצריך לרפואה הטמא יקר, וכשלא צריך

למהר"ש דוראן (סי' י"ב) כתב, שכן הוא המנהג בתלמסאן וארג'יל להתיר בשאין בעיר חלב טמא, או שהוא ביוקר.

וכן מצדד הבית דוד חיו"ד (סימן כ"ג) להקל והשיג על ספר הזכרונות שהחמיר. ובספר שיו"ר ברכה נתן פנים מסבירות להפר"ח, מיהו במקום שלא פשט המנהג להקל יש להחמיר וכן פשטה הוראה בטורקיא וארץ הצבי. ובספר מטה אשר (דק"ג ענף ב' וג') כתב שכיון שרוב מנין ורוב בנין מקילין אין להחמיר מדינא, אלא ממדת חסידות טוב להחמיר. והביאו הרב עקרי הד"ט יו"ד (סימן י"ב אות ג') ע"ש.

ובס' שבילי דוד והב"מ השיגו על פר"ח, אך בספר ערך שי כתב משם ספר הפרדס לרש"י דבעינן דוקא שיהיה בעיר דבר טמא הראוי לחלוב, והוא בזול כשאר חלב, וכמ"ש הפר"ח. ובספר רוח חיים (דף קכ"ט ע"א) מבואר מדבריו שאם יש בעיר חמורה הראויה לחלוב, יש לחוש, אע"פ שחלב החמורה יותר יקר, כי סיפרו לו שאם מערבים חלב חמורה בחלב פרה הוא מחזיק עוד יום בלא שיתקלקל.

ומטה יהונתן כתב דהעיקר לדינא כהמרדכי שבב"י שהיא גזרה דרבנן, וגם בזה"ז שלא שכיח לחלוב טמאות, אם אין ישראל רואהו אסור, דלא פלוג, וצמח צדק החדש חיו"ד (סי' ע"ו) הרבה להשיב על הפר"ח, וכתב שאותם מקומות באשכנז שלא נזהרים מחלב שנחלב שלא היה ישראל רואהו גדול עונם, והרבנים שלהם, יתנו את הדין, ויש למחות.

וב"כ בתשובה מאהבה בפתיחת הספר (דף ו' ע"ב) דבטלה דעת הפר"ח כנגד כל הפוסקים, ועוד שלא אמר הפר"ח אלא כשאין חלב טמא כלל בכל העיר וזה דבר שאי אפשר, גם בשו"ת חקקי לב תמה על הפר"ח, וגם בשו"ת הר המור וחת"ס מחמירים גם היום שאין חלב טמא מצוי בינינו, וכ"ד החכמ"א.

והביא מ"ש ערוה"ש (סעי' ה' - ו') שכתב דהחלב אסור דלא כאחד מגדולי האחרונים שהאריך להקל במקום שאין חלב טמא מצוי, או שהוא יקר וסמך על איזה גדולים, ועפ"ז יש הרבה מתפרצים בזה בעוה"ר, ולא ידעו שדברי סופרים חמורים מד"ת, והת"ח שעשה כן עונו ישא, וכיון שנפסק בטוש"ע וכל גדולי האחרונים מי יעז וכו', וסיפר שהתודה אחד לפניו בלב נשבר, דבעה"ב אחד היה מקל מחוץ לבית בנסיעות, והיו קונים במקום אחד חלב שמן חם בבקר,

ולהתירו וזה רק בחלב, משא"כ גבינה שלדעתם היא נאסרה בכוח גזרה ואין להתיר.

והנה בימינו החלב המובא למפעלים בכל העולם, הוא מובא ממקומות שמגדלים פרות לרוב, ויש הקפדה שיקחו רק חלב פרות, ולא מבהמות טמאות. וכן יש בימינו מעבדות לרוב, אשר יכולים לבדוק ולומר אם יש בזה תערובת אחרת בין של חלב מסוג אחר, ובין שאר תערובות, וא"כ מכוח זה יש מקום לדון ולהתיר, ואע"ג דפשוט דיראי ה' וחושבי שמו אין להם לסמוך ע"ז, ולא יאכלו אלא חלב הנחלב בהשגחה של יהודים כדת, דלכתחילה אין לסמוך על סברות אלו שהם שנויים במחלוקת, ובפרט דיש סוברים שגם החלב שלהם הוא אסור בגזרת חז"ל. וע"כ הירא את דבר ה', לא ישתה אלא חלב שנחלב בפני ישראל או לכל הפחות שישראל יוצא ונכנס.

אך למי שרוצה לסמוך ולהקל יש לו על מה לסמוך, ובפרט אחר שנגלו דברי קדוש רבינו בעל אוה"ח הקדוש שהקל בזה, וכאמור כן העלה הגאון פרי חדש ועוד. וכנ"ל.

זאת ועוד אחרת, דבין בגבינה ובין בחלב, חז"ל עצמם בגמרא התירו היכא דמירתת, ואפילו כשיש לו דבר טמא בעדרו, התירו אם הישראל יושב בחוץ ויכול לראות את הגוי אם יעמוד, אע"פ שבפועל לא רואהו, כיון שיכול לראותו מותר, שהגוי ירא שמא יעמוד ויראהו.

וכתב בש"ך דאפילו שישראל יוצא ונכנס מהני (אם חולב בשביל ישראל) ואפילו יש בעדרו דבר טמא. משום דמירתת. ורבינו הרמ"א ז"ל בהגה (סימן קט"ו ס"א) כתב, דאפילו ישראל קטן או קטנה מועילים, דהעכו"ם מירתת לפניהם. ע"ש.

ועוד שבימינו יש פיקוח של משרד הבריאות על כל התוצרת, ויש תקן איך יהיה כל מוצר, ובודקים את הטריות והתקינות של כל דבר, ואחוז השומן ושאר החמרים, והחוק אוסר לערב דבר זר, ואם יערבו חלב טמא יענישו אותם, ממילא יש בזה מירתת מצד החוק ונציגי, ובפרט שבימינו היא מילתא דעבידא לגלויי, שבזה לא משקרים.

וכבר פסק בזה הגאון הגדול בעל אגרות משה (חיו"ד ח"א סימן מ"ז) בענין חלב הקומפאנייס שבמדינת ארה"ב, (ולמעשה כן הדבר היום בכל העולם). וכתב, שיש פיקוח הממשלה, ואם יערבו חלב

לרפואה אין לו דמים, ומרויח כשמערבו בטהור. נוי"ל דל"פ דהפר"ת מיירי ביוקר גדול ותמידי ולא רק לעתים. והרב זרע אברהם ועקרי הד"ט, מדברים ביוקר מועט ומשתנה לפי הענין, ובוזה יודה גם הפר"ת. אבל יקר הרבה בזה לא חיישינן שיערבו.]

עו"ב הדרכ"ת (סק"ח) בשם שלטי גבורים על המדרכי (פ"ב דע"ז) דאפי' שהגוים שבמקומם מואסים בחלב טמא, לא פלוג יע"ש. ובשו"ת מהר"ש דוראן (בחוט המשולש סי' ל"ב) בשם תשב"ץ מצדד להתיר כשחלב טמא מאוס בעיניהם, וגנאי להם לחלוב הטמאה, ואין מערבים אותו בטהור. וכיוצ"ב כתב בזכור לאברהם (למהר"א אביגדור ז"ל חיו"ד סימן פ') לדינא, וכ"פ לדינא בספר ערך שי (סימן זה). אך הזרע אברהם כתב שאין לסמוך ע"ז (וכבר הביאו לעיל) וכמ"ש הרשב"א דאפי' שמאוס להם מוכרים לאחרים, וגם הרב חקקי לב העלה כהזרע אברהם. דאין לסמוך ע"ז שהטמא מאוס בעיניהם.

עו"ב הרב דרכ"ת (סק"ט) בשם ערך לחם למהריק"ש ז"ל (ריש סימן זה) דישאל היושב בכפר בכל מקום שישב חשבינן ליה יושב מבחוץ. עכ"ל. ובשו"ת חקקי לב (חיו"ד סימן כ"ז) מתמה עליו, וכתב דאפי' אין דבר טמא בכפר ההוא, יש לחוש שמא יביא חלב טמא מכפר סמוך, וכמעשה שהיה בזמן הפר"ח, וכתב בכנה"ג דאפילו אם ישראל גר בבית הגוי (כמו בעת המגפה רח"ל) וחולבים שם בבית, אם אין ישראל רואהו אסור. (ועיין עוד שם בהמשך שדן בפרטים שונים בגדר עומד מבחוץ וכו').

נמצאנו למדים שלדעת רוב הפוסקים ראשונים ואחרונים, לא גזרו חז"ל על החלב, אלא אסרוהו מחשש שעירב בו הגוי חלב טמא, ובאמת שכן נראה מדברי רבינו חננאל ז"ל (ע"ז ל"ה ע"ב) שהבאתי לעיל, שהאיסור בחלב הוא מחשש שעירבו בו חלב טמא, ולא משום גזרה, וכ"נ מדברי הירושלמי שהביא שם. וכן דעת רוב גדולי האחרונים בזה וכנ"ל. ואשר ע"כ כאשר יש סבירות חשובה שלא יערבו, כגון שהחלב הטמא יקר הרבה מהחלב הטהור, מתירים הפר"ח והפר"ת את החלב של הגוי, אפילו לא נחלב בפני ישראל. וכן היא דעת התשב"ץ והרשב"ש ועוד כמה מגדולי הפוסקים. וכן דייק מרן בעל פרי תאר (בעל אוה"ח הקדוש) מהרמב"ם ז"ל וגם מהרשב"א ז"ל. וא"כ אם המצא ימצא איזו סברא חזקה שנותנת אומדן דלא יערבו בו דבר טמא אפשר לסמוך ע"ז.

שיראים ליקח בעצמם, וצריך לתת סכום גדול, עד שנמצא שלא יהיה לו ריוח מזה (התערובת), ובלא ריוח מפורש בגמרא שאין לחוש לערובי, בע"ז דף ל"ד, קיסתא דמורייס בלומא, קיסתא דחמרא בארבעה לומי, וכן הוא בתוס' דף ל"ב ע"א. ורק שיש לחוש שמא יש לו מעט חלב טמא שיכול לערבו וא"צ לפועלים, ויערבו בסתר וכו', בשביל ריוח כזה מועט כלפי מסחר של אלפים, בשביל מירתת מדיניהם די בזה, וע"ש עוד באריכות.

ולענ"ד דברי הגאון מוהרמ"פ זללה"ה נאמנו מאד, וא"צ להאריך לבאר מה הם ההפסדים, ואם גדולים הם או קטנים הם, אלא די לנו בטעמא דמירתת, והלא בישראל יוצא ונכנס או עומד על גביו, האם יכול לקונסו לגוי, ואמרו שגם בקטן וקטנה מירתת. ובע"כ שעצם העובדא שיתגלה קלונו שהוא מערב חלב טמא מרתיע אותו, אפילו שאין בזה שום קנס, כי אם הוא מערב בסתר אזי אינו רוצה להתגלות, כדי שיאמינו לו וימשיכו לקנות, וגם שאיכפת לו לאדם שיקרא אמין על הבריות, וכל זה בודאי שייך בחוק שיש להם מפקחים, וכתבתי לעיל שהיום יש גם מעבדות שבקלות הם מבררים התערובת אם ישנה, ומה עירבו (ואולי בעת שכתב הגרמ"פ לתשובתו בשנת תשי"ד, עדיין לא היתה התפתחות זו). ובודאי שייך מירתת שיתגלה קלונו ולא יקנו ממנו היהודים, וגם יצא לו שם רע ואפשר שגם הגוים יתרחקו מעליו, דאחר שאינו נאמן לשמור חוק, יכול לערב גם דברים המזיקים לבריאות וידוע דכשמוצאים איזה דבר לא חוקי במפעל ייצור מזון זה עושה רעש גדול ורב, ומביא המפעל עד קרוב לסגירה. ויש כאן מירתת שאינו תלוי בגובה הקנס, ובמירתת התירו חז"ל.

והלום ראיתי לרבינו בעל החזון איש ע"ה, שכבר קדם ופסק להקל בכה"ג, והוא בחלק יו"ד (סימן מ"א אות ד', ד"ה ואמנם) שכתב, דכשיש פיקוח הממשלה על המצב שלא יערבו חלב טמא, וצפויים לעונש על הזיוף, יש מקום לומר דהוי כשפחות החולכות דמירתתות, וכיושב בצד העדר וכשהוא עומד הוא רואה, והפר"ח כתב דאם החלב הטמא ביוקר יש להתיר כמו במורייס, כיון דהתירו חכמים חלב בזמן שהוא מבורר, שהרי אחד לישנא התירו לעשות גבינה, וגם למאי דקי"ל לאסור היינו משום חלב דבי אטפי, אבל אם היה אפשר להבטיח מחלב טמא, לא היו אוסרין. וכן התירו באין בעדרו טמאה ויושב בצד העדר, וכמו שהאריך הפר"ח. והא דאסרו באין בעדרו טמאה ואינו

בהמה טמאה יענשו וגם יסגרו להם העסק, ולכן ודאי מירתתי מלערב. וכתב, שיש בזה טעם גדול להתיר, גם בלי שיטת הפר"ח, משום דהעיקר הוא, שידיעה ברורה, היא כראייה ממש, כהא דשבועות (ל"ד) גם בעדות ממון.

וגדולה מזו יש בתוס' (יבמות מ"ה) בשם יש מפרשים גם לדין ראיית ב"ד לטבילת גר. וזהו גדר אנן סהדי שמצינו בהרבה מקומות, ואפילו בעדי קיום דקידושין, קי"ל דאם נתיחדו בפני עדים (אמר' הן עדי יחוד הן עדי ביאה) ונעשית א"א גמורה כאילו ראו את הביאה ממש, ומחייבים מיתה להבא עליה אח"כ, וגם שאין תופסים בה קידושין אחרים. וע"ש שהביא עוד ראיות נכוחות כיד ה' הטובה עליו.

עוד כתב שבמנאפים שהחויב הוא רק כשמכניס כמכחול בשפופרת ומחייבים מיתה גם כשלא ראו כן, רק ראו כדרך המנאפים, וכתב רש"י (בב"ב צ"א) דלא הזיקתן תורה להסתכל כ"כ, דבכה"ג ברוצח ושאר מיתות לא מחייבין מיתה, והמנאפים חייבים מיתה אע"פ שלא ראו ממש, מכוח האומדן. ובשאר מיתות היא גזרת הכתוב שלא ידונו ע"פ ידיעה, ובודאי שרואים מזה שבעצם הידיעה היא כראיה לכל דבר, רק שנתחדש דבנפשות לא ידונו ע"פ עדות ידיעה, ובמנאפין לא נתחדש לענין ידיעה זו.

וע"כ בחלב יש להתיר כשיש ידיעה ברורה דינה כראייה, וזה שאם יערב יענש ויסגרו לו העסק, הוא ודאי ידיעה ברורה שהיא כראייה שלא יערבו איסור. וע"כ הרוצה לסמוך ולהקל רשאי, וכמו שמקילין בזה רוב בנ"א שומרי תורה, וגם הרבה רבנים, וח"ו לומר שעושין שלא כדין. אבל מ"מ לבעלי נפש ראוי להחמיר. ושכן הוא נוהג להחמיר.

ואע"ג דשב וכתב באגרו"מ שם (סימן מ"ח) שהרב השואל שלח לו תשובה של פקיד ממשלתי שהעונש של עירוב חלב אחר, הוא רק מעשרים וחמשה עד מאה דולר, וגם הם מקבלים שוחדא. והשיב הגרמ"פ ז"ל דאפ"ה לא נתבטלה בזה הידיעה, משום דאין להם בשביל מה לעבוד ולהענש, וליתן שוחד, דאין להם מזה ריוח שימסרו נפשיהו על זה, כיון דאסור מדיני הממשלה לערב, ודאי כשירצו ליקח פועלים לחלוב סוסים וגמלים וחזירים, יצטרכו לשלם להם הון רב, וגם לשחד כל הפועלים של החברה, שישתקו, וכן לשחד למשגיחי הממשלה ואע"פ שהשוחד דבר מצוי, מ"מ במפעל גדול ומפורסם וגם לא עושים אלא ע"י אחרים,

יושב בצד העדר וכמש"כ המרדכי ושערי דורא בשם רש"י, היינו דחשיב כחלב המופקד ביד נכרי דחיישינן פן יקח חלב מן העכו"ם ויערב. אבל אם אין בכל העיר טמאה, הדין נותן דהוי כאין בעדרו טמאה ויושב בצד העדר, וכמ"ש הפר"ח. עכ"ל.

והנה גם החזו"א ז"ל מתיר במקום שהממשלה מקפידה וקדם בזה לדברי האגרו"מ ע"ה, ועוד דבמקום שהאגרו"מ העמיד את עיקר היתרו זה ע"כ דחשיב כמו שנתברר שאין בזה טמאה, הנה החזו"א השתית היתרו על ענין דמירתת, ושמתתי שבעה"ו כיוונתי לדעתו הגדולה ת"ל יתברך, במה שכתבתי לעיל דאפילו אם אין הקנס גדול וכיוצ"ב, מ"מ איכא ענין דמירתת אחר שהממשלה אוסרת וגם מפקחת, ולא פחות מיוצא ונכנס, ומקטנים שעומדים שם וכנ"ל. ואולם הזכיר גם הענין דזה חשוב כמבורר שאין שם חלב טמא, אבל עיקר היתרו מושתת על כך שהם מפחדים מפני הפקוח, ולא על ענין של קנס והפסד כלל. עוד יש לשים לב שהחזו"א ג"כ הכריע כדעת ריה"פ שאיסור החלב הוא מן הדין, מחשש שעירבו בו חלב טמא, ולא משום גזרה, וע"כ כשיש בירור שלא עירבו בו טמא, יש להתיר.

עוד ראיתי שהרב הכותב הרה"ג רבי ירמיה הכהן נר"ו, הזכיר דברי החת"ס (בחיו"ד סימן ק"ז) שהוא סובר כהראשונים דלעיל, שחלב נאסר במנין, וצריך מנין אחר כדי להתירו, ונשאר תמיד ודאי דרבנן, ועוד הוסיף שהפתחי תשובה הביא דברי החת"ס, וכתב דגם אם הלכה כהרדב"ז, כבר קיבלו אבותינו עליהם להחמיר, ואסור לבני אשכנז מדינא, וקרוב בעיני כעין נדר דאורייתא, וגם הביא שם מפורש בדעת הכס"מ שלא גזרו אלא על חלב בעין, ולא על החמאה, ע"ש בכל הדיבור. עכ"ל.

ותמהתי מאד בדברי הרה"כ נר"ו, שציין לדברי החזו"א הנ"ל בקצרה, שאחר שהביא דברי האגרו"מ, כתב וז"ל: וכן כתב היתר זה החזון איש בחיו"ד, אף שהוא עצמו החמיר בכך, וגם הורה למעשה להחמיר בבני ברק על כך. עכ"ל.

ואח"כ כתב וז"ל: החת"ס ביו"ד סימן ק"ז יצא נגד שיטה זו וכו', הכל כמ"ש לעיל משמו. ותימה שלא כתב שהחזו"א ע"ה שם הזכיר את דברי החת"ס הנז', וגם העיר עליו הערות והעלה להלכה שלא כדבריו של החת"ס, והוא העלים לכל זה, רק כתב שגם החזו"א הסכים להיתר של האגרות משה הנ"ל, ושהוא עצמו

החמיר בזה וכו'. וסיים אותו הפרק בזה. והתחיל פרק אחר חדש שסימני באות ד', והתעלם לגמרי ממה שהעיר החזו"א על דברי החת"ס סופר, ואעתיק כאן את מה שהעיר החזו"א ע"ה, וז"ל: ומש"כ החת"ס יו"ד (סי' ק"ז) לפרש דברי רש"י (ל"ה ע"א) דגזרו על הגבינה גם כשברור לנו שלא עירב בה חלב טמא, דחלב טהור נמי הוי חתיכה דאיסורא, אלא אם נשתנה ונעשה גבינה הותר, וקום מיקרי לא נשתנה. הם דברים תמוהים מאד, וברש"י מבואר להדיא דהחשש של צחצוחי חלב הוא משום חלב טמא, [שהרי אמרו שא"א לה בלא צחצוחי חלב, ופירש"י דנשאר חלב בגומות שבגבינה, וסיים רש"י, ויש לחוש שנשאר ממנו, ואם חלב טהור קאמר מאי ספק יש בדבר הלא זהו שאמרו שא"א בלא צחצוחי חלב]. אבל משום חלב טהור ודאי אין לגזור, וגם חלב עצמו כשמתברר שאין בו עירוב חלב טמא מותר, והא דלא מהני לעשות חמאה ולבשל, שאני התם דאיכא חשש שיש כאן עירוב חלב טמא, אלא שמערכו לבטלו, בזה אמרו חכמים שכל החלב אסור. וכן מש"כ החת"ס ז"ל מדברי הש"ד בשם רש"י לאסור חלב המבורר שאין בו תערובת חלב טמא, תמוה, שהרי כבר פירשו הפר"ח דהוא דוקא ביש בעיר חלב טמא, והוי הופקד ביד עכו"ם, וחיישינן שמא עירב חלב טמא, אבל אם אין בכל העיר לא חמורה ולא גמלה ולא חזירה ולא סוסה לא שמענו לאסור. עכ"ל.

וכב' הרב הכותב הביא דברי החת"ס ע"ה, והעלים להערותיו ותמיהותיו של החזו"א ע"ה. על כל פנים הנה רבינו בעל החזו"א הכריע בזה כדברי הפר"ח וגם אחר שהביא דברי החת"ס שב ודחה דבריו מכוח פירושו של הפר"ח וגם מדיוק הפירוש של רש"י ז"ל וכנ"ל.

גם מה שכתב שם שהפ"ת (בסימן קט"ו סק"ג) מביא את החת"ס הנזכר, וכתב ואף אם יהיה הלכה כהרדב"ז, כבר קיבלו אבותינו עליהם להחמיר, ואסור לבני אשכנז מדינא, וקרוב בעיני כנדר דאורייתא, וכו', עכ"ל. יש להדגיש דהלשון הנז' הוזכר בפ"ת משם החת"ס, ולא שהפ"ת הכריע כן, וכאמור החזו"א ע"ה שדא בה נרגא בסברא זאת.

עו"ב שם שהמטה יהונתן כתב דהרמ"א ז"ל פוסק כהמרדכי, ודבריו הם על הש"ע סימן קט"ו ס"א, וכתב שם משם הב"י, שלדעת המרדכי אפילו ליכא דבר טמא בעדרו, וגם בזה"ז דלא שכיח חלב טמא, מ"מ אם הישראל לא רואהו אסור, דלא פלוג רבנן.

לדברי החזו"א והאגרו"מ, דהרב מט"י מדבר בעיקרם של הדברים שיש בזה מחלוקת הראשונים אם גם בחלב גזרו במנין, או שהוא אסור מחשש תערובת של חלב טמא, אשר בזה יש מקום להקל כשאין טמא בעדרו וחלב הטמא לא שכיח, והוא יקר וכנ"ל, ובזה העלה הרב מט"י דהרמ"א ז"ל פסק כהמרדכי להחמיר וכנ"ל. והחזון איש והאגרות משה מעולם לא חלקו על זה, ולא בזה הם דיברו. אלא חידשו דבמפעלי החלב של ימינו, נחשב הפיקוח הממשלתי, כמו שעומד ישראל בשעת החליבה ורואהו דבזה מותר גמור, ואמרו שכל שיש מצב שהגוי מירתת, החלב מותר, וכאן נמי מירתת מפני הפיקוח הממשלתי שאוסר לערב חלב אחר, ומפקחים ע"ז, בבחינת יוצא ונכנס. שהוא היתר המבואר בגמרא ובכל הפוסקים.

וממעתם זה עצמו, גם אין שום השגה מדברי רבה של ספרו במרוקו בעל ישמח לבב שהובאו בדברי הרה"כ נר"ו שם, שכתב עליו, שפלפל בשיטות הגמרא והפוסקים, וכתב ששיטת הפר"ח נדחית ע"י רוב הפוסקים, ואין לסמוך על סברתו להקל, והביא מרבן של ישראל מהר"ש אבוהב ז"ל בספר הזכרונות שלו, שכתב שחלב נאסר במנין ואין להתירו גם כשאין חשש חלב טמא, ושכן קי"ל דהיא שיטת הב"י והרמ"א, וכן דעת הכנה"ג, ושגם התשב"ץ הצטער מאד על המנהג שהיה נהוג בזמנו לשתות חלב נכרי, והליץ בעדם בקושי, אבל הוא עצמו החמיר על עצמו. ושכן פסק גדול הפוסקים בליטא בספרו חכמת אדם, והביא ראיות ברורות וחזקות שהב"י עצמו מהסוכרים שחלב נאסר במנין, ושהוא דעת הרמב"ם והרשב"א ושאר ראשונים, ואין להתירו כלל. עכ"ל.

ובל זה הוא בעיקרון וכנגד זה יש דעת רש"י ור"ת ועוד רבים, וכן הכרעת הפר"ח והפרי תואר לקדוש ה' בעל אור החיים, ועוד רבים וכן שלמים קמאי ובתראי וכנ"ל.

אך לא מובן מה שהביא לכל זה, כדי לדחות דעת החזו"א והאגרו"מ, דהם כתבו חידושם גם לשיטת המחמירים, שגם הם יודו להתיר, משום דהפיקוח הממשלתי חשוב כמו שישראל עומד שם, ומה זו ביאה ומה זו דחייה.

[ועוד דצ"ע בפנים בדברי הישמח לבב שם, דאפשר שמדבר בגבינה שבזה ס"ל לכל הפוסקים הנ"ל דגזרו בה, ואין איסורה רק משום תערובת אבל בחלב אפשר שיוודו וכמ"ש לעיל.]

עו"ב שם דברים רוצים לומר דהיכא דליכא דבר טמא מותר, דהו"ל כמו ישראל רואהו דמותר, וכו'. ובסו"ד כתב דהרמ"א בסימן זה תופס לשון המרדכי לדידן, ולדידן עיקר הוא דגם במקום דלא שכיח חלב טמא מ"מ הוא אסור דל"פ, ומ"ש הרמ"א מיהו בדיעבד אין לחוש לכל זה, היינו אפי' אם לא ראה בכלי תחילה, וכמ"ש הש"ך (סק"ח), והיינו משום דלא שכיח דבר טמא, והא דלא מצריכין כולי האי משום דכיון שראה החליבה א"כ עשה כתיקון חכמים, שוב לא שייך כלל למיסר משום ל"פ רבנן, ודו"ק. עכ"ל.

זאת ועוד אחרת שלא מובן למה הביא דברים אלו, אחר דברי החזו"א והאגרו"מ הנ"ל, ובאמת אין שום סתירה מזה למה שפסקו החזו"א והאגרו"מ, דהגם דבעינן שישראל יעמוד, ולא סמכין על זה שאין חלב טמא שכיח ואין דבר טמא בעדרו, ובעינן ישראל עומד ורואה. מ"מ בזה ע"ז שיש פיקוח ממשלתי, יש להם פחד, והרי זה כמו שישראל עומד ורואה, ולא שסומכים על כך שחלב טמא לא שכיח, ולא על מה שאין דבר טמא בעדרו, אלא סמיכתנו על כך שיש פיקוח, ומירתת הגוי לערב בו חלב טמא פן יתפס בקלקלתו. ואע"ג דחזו"ל אמרו שישראל הוא שיפקח עליו, היינו טעמא משום שישראל לא שותה חלב טמא ויקפיד עליו, והשתא שהם כולם מקפידים מפני החוק, והממשלה מפקחת על זה, הרי הוא מירתת ולא מערב בו טמא.

ואולי אפשר להוסיף בזה עוד טעם אחר, דאחר שמקבל רשיון לשווק חלב ולייצר מוצרי חלב ולשווקם, הוה ליה כקפילא שמאמינים לו משום דלא מרע אומנתיה, וסמכין עליו באומרו שאין בזה טעם של בשר או של חלב וכיוצ"ב. וה"נ יש לו ענין לשמור רשיונו וגם שמו הטוב ולא מרע אומנתו, וע"כ יש להאמינו, וק"ו שיש גם פיקוח מצד הממשלה. שעל ידי זה הוא מירתת לערב בו דבר טמא.

באופן דגם החזו"א וגם הגרמ"פ ע"ה, לא אמרו היתר זה לפי דברי המקילים, אלא באו לחדש ולומר שגם לדעת המחמירים האוסרים חלב שנחלב ע"י גוי ואין ישראל רואהו, גם במקום דלא שכיח חלב טמא ואין לו דבר טמא בעדרו, והיינו כשיטת המרדכי הנ"ל, באו לומר דהכא שאני דכיון שעשו חוק האוסר לערב חלב אחר חוץ משל פרות, ויש מפעלים עם רשיון ויש עליהם פיקוח ממשלתי, הוי כמו שישראל עומד ורואה.

ונמצא דמה שהזכיר הרה"ג הכותב שליט"א מדברי הגאון מטה יהונתן, אין מזה שום סתירה

האגרו"מ, שכאמור כבר קדם בו רבינו בעל החזו"א, ולא הבנתי כיצד הרה"ג נר"ו הביא דברים אלו לסתור דברי רבותינו החזו"א והאגרו"מ הנז', שגם הם ז"ל מסכימים לדברי המחמירים שאין להתיר חלב שחלבו גוי אפילו שאין חלב טמא מצוי, אלא שמבארים דבכה"ג הוא בכלל ההיתר דמירתת הנזכר בגמרא. [ועוד מה יענה להיתר של בעל אור החיים הקדוש זיע"א].

עו"ב הרה"כ נר"ו באות ה' באיגרתו, ששמע מהגר"ש עקיבא שלזינגר שליט"א שנסע עם הסיטון הגדול שאוסף חלב מהמקומות הקטנים, וראה שהנהגה לוקח דוגמא מהחלב ומטפטף בו טיפות של יוד מסויים, ועי"ז מברר אם לא מעורב בו חלב טמא, שאם נהפך לצהוב סימן שהוא רק מפרה, ואם נהפך לירוק יכול להיות שמעורב בו חלב טמא. וכתב ע"ז, ועתה הגע עצמך אם הגוי בעל הקומיניון אינו סומך על האיכר רק בודק אותו, מה יהיה ביום של שלג, או לפנות בקר מוקדם שקשה לו לבדוק וסומך על הרוב או כהנה וכהנה והרי יש טמא בעדרו של האכר במקומות הקטנים, וכו', עכ"ל.

ואחר המחילה רבה מכת"ר, לא הבנתי דבריו בזה, דאדרבא אם הנהג בודק ויש לו חומר לבדוק בו בדרך קלה מאד, הרי בודאי שהוא מצווה ועושה מגבוה מעליו, וגם אם לא בודק בכל פעם ופעם, מ"מ בודק הוא מדי פעם בפעם, ובכה"ג בודאי דבעל החלב מירתת ומירתת, וזה חשוב יותר מאשר קטן וקטנה העומדים ליד הדיר. ואע"פ שלפעמים לא בודקים, כמו ביום השלג וכיוצא"ב, עכ"פ לא גרע מיוצא ובא, ועוד שזה לא פחד מהיהודים אלא מהחוק ומבעלי המפעל, שבוה הוא עובר על החוק, ועלולים להמנע מלקנות ממנו את החלב, ויקרא עבריינן על החוק ולא יתנו בו אימון.

עכ"פ דעתו של הגרמ"פ להתיר מדינא, וכאמור זו דעתו הרמת'ה של החזו"א וכנ"ל. ומ"ש שהוא עצמו לא סמך על סברתו וגם רוב החרדים לא סומכים ע"ז, זה נכון ויציב וכן נכון לנהוג, אך אין זה מצד שחולקים על סברתו, אלא שמחמירים כדרך יראי ה' וחושבי שמו, שמחמירים על עצמם ומקילים לאחרים.

ואכן גם אני כתבתי להרה"ג מהר"ד משאש נר"ו, שיש לעשות מחלקת מהדרין שיהיה שמור ע"י יהודים באמיתות. ויאכלו ענוים וישתו יראי ה' וישמחו. אך לאלה אשר לא יאותו לנו ובין כך ישתו חלב מן השוק ויאכלו את מוצריו בלא הבחנה, טוב לברר את המוצרים שאין בהם איסור אחר מעורב בו, ולהודיע שאין בו

עוד הביא דברי הגאון ערוך השלחן שהיה מגדולי פוסקי ליטא וכתב באריכות בנושא זה, והביא דברי המרדכי והסמ"ק שהיו שניהם גיסים חתני הרי" מפריס, שאסרו אפילו אין דבר טמא בעדרו, דלא ליפוק חורבא מיניה ופורץ גדר ישכנו נחש, ושכך כתב רש"י ז"ל, ושכן הוא באו"ה (סימן מ"ה), ושכן הוא דעת הטור ורבותינו בעלי הש"ע וגדולי הפוסקים הטו"ז והש"ך הב"ח והדרישה, ורק הקילו ביוצא ונכנס, וע"כ אסר גם כשאין שייך בו דבר טמא, אם הישראל לא עומד מחוץ לדיר במקום החליבה, והקילו אפילו בקטן וקטנה. וע"ש שהאריך להתלונן על שהקילו לשתות חלב במקום שאין שם דבר טמא, ורבים מתפרצים באיסור זה בדורנו בעוה"ר, ותולים עצמם באיזה ת"ח שעשו כן, ולא ידעו ולא יבינו שדברי סופרים חמורים מדברי תורה. ות"ח שעשו כן עוונם ישאו, וכיון שנפסק לאיסור בטוש"ע וכל גדולי האחרונים, מי יכול להעזי פניו ולמלאת תאות נפשו ושומר נפשו ירחק ממנו. וע"ש עוד. וכבר הזכרתי דברי ערוה"ש לעיל ע"ש.

וגם דברים חדים אלו, אין בהם משום השגה על דברי רבותינו החזו"א והאגרו"מ ע"ה, דפיקוח ממשלתי המבוסס בחוק, הוא לא פחות מיוצא ונכנס שבוה מסכים הערוה"ש שהקילו בו הפוסקים, ובודאי שאינו פחות ממה שהקילו אפילו בקטן וקטנה הנזכרים בדבריו ז"ל. ובודאי דבזה מירתת טפי, וההיתר דמירתת מפורש בגמרא ובכל הפוסקים.

וגם מה שסיים בערוך השלחן שהיה עובדא נוראה שנכשלו יהודים, ושכך מקובל שכל גזרת חכמים לבד טעמם הנגלה יש עוד הרבה טעמים כמוסים שלא גילו אותם. והרה"כ נר"ו הוסיף וצירף משלו, מעשה מהגה"ק מצ'רנוביל ע"ה שהביאו לו חלב ואמר שלא רואה כלום, ופירש שזה שאמרו, ואין ישראל רואהו שאיש ישראל אמיתי לא רואה חלב כזה שחלבו הגוי, וכן סיפר מעשה מהגה"ק מבלז בזמן השואה.

ובמעשי צדיקים זיע"א הנ"ל, באמת מיירי שהביאו לפנייהם חלב שאסרו חז"ל, כי נחלב בלא שהיה יהודי רואהו, ולא היה מירתת כלל שם, ואפשר שהיה מעורב בו חלב טמא. וכל זה אמת ויציב, וחמורים דברי סופרים יותר מדברי תורה, וכל דבריהם כגחלי אש, מיוסדים על אדני פז מסודות ושרשי פנימיות תורה"ק, אך במקום שאסרו לחלב של הגוי, שם התיירוהו כשיש מירתת, ובמקרה זה הוא מותר מדין מרתת, ואין בכל זה שום השגה על ההיתר של

ושוב הזכיר דברי הפר"ח דפשיטא ליה שלא אסור החלב אלא כשיש חשש שיערבו בו חלב טמא, ואם החלב הטמא ביוקר שרי, וכן אם לא נמצא שם חלב טמא נמי מותר, ושכן נהגו באמשטרדם וכן נהג הוא עצמו, וכיו"ב כתב הפרי תואר וכיוצ"ב כתב החזו"א (סימן מ"א), שאם אין בעיר לא אתון ולא גמלה ולא חזירה לא שמענו לאסור.

ואולם בשד"ח ח"ח (מערכת חלב של גוי עמוד 89) כתב בשם כמה אחרונים שהאריכו בדברי הפר"ח וסתרו עדותו. גם בשבט הלוי ח"ו השיג על החזו"א וכתב שנתווכח עמו פנים אל פנים, והעלה שהעיקר כהחת"ס דהוי גזרה במנין. והגר"ש וועלך העיד שגם החזו"א לא הקיל אלא לקטנים, ודבריו הם בתשובות והנהגות (חיו"ד סי' תמ"ז). [ואולם אפשר דרך על כה"ג שאין אתון וכיוצ"ב הוא דאמר שלא הקל אלא לקטנים, אבל במה שכתבתי משמו שהוא מתיר כשיש פיקוח ממשלתי נראה דמתיר לגמרי]. וע"ש שכתב שגם בשו"ת חקקי לב ובספרו גנוזי חיים החמיר בזה, לאסור גם כשאין מצוי חלב טמא. וע"ש עוד במ"ש משם אביו הגאון שליט"א בשו"ת יבי"א ח"ה (חא"ח סימן מ"ג אות ט').

ואחרי זה הביא דברי הפוסקים בענין אבקת חלב מערכה מול מערכה, מגדולי האחרונים, וכן הביא תשובת הגרא"י וולדנברג ז"ל למר אביו גדול ישראל שליט"א, שבו דן על השוקולד השויצרי שהוא עשוי מאבקת חלב של נכרים, וכתב שאין בו חשש איסור, ומ"מ טוב שיעמידו השגחה על החלב שיכולים להפתיעם בכל עת ובכל רגע והוי כיוצא ונכנס ע"ש. ויעיין ביבי"א ח"ה (חיו"ד סימן י"א).

ועיין עוד בילקוט יוסף שם (אות י"ז) שחזר על ההיתר של מעדני חלב שמעורב בהם אבקת חלב של נוכרים ושוטב להחמיר, ובהערה שם כתב: שכן אמר לו אביו גאון ישראל שליט"א, דמעיקר הדין יש להקל בכל אלה, אך כל א' יחמיר על עצמו אם יכול. עו"כ שם אות י"ח דהגם די"ח על האגר"מ שהתיר כשיש פיקוח ממשלתי שעי"ז הם מפחדים מהקנס, והוי כדיעה שדינה כראייה, וכאנן סהדי שלא עירבו בו חלב טמא, והגם שיש שהעירו על דבריו, דמה בכך דהוי ידיעה כראייה הא הוי גזרת חכמים ולא פלוג, וכן דעת המנחת יצחק ח"ט (סימן פ"א), מ"מ באבקת חלב יש לצרף סברתו וע"ש עוד.

איסור, אבל הוא חלב שחלבו נכרי ואין ישראל רואהו, ולזה יעצתי לו שיתעצו עם בעלי ההכשר U.S. שהם מנוסים בזה. ותשועה ברוב יועץ.

עו"ב הרה"ג הכותב נר"ו (באות ו') שהגאון רבי עובדיה יוסף מובא בילקוט יוסף שכתב, שאין כל מקור למתירים אבקת חלב נכרים ואומרים שדינו כחמאה, כי מכל חלב אפשר לעשות אבקה כידוע. וכן כתב שבכל א"י ואגפיה נהגו חומרא בחלב נכרי. וגם היום שהשלטונות מקפידים שיהיה רק חלב של טהורות, כולם מחמירים שיהיה חלב שישראל רואה את החליבה ע"ש, וכו' עכ"ל.

ואיני יודע למה כתב כן ולא היו דברים מעולם, שהנה בילקוט יוסף חלק או"ה ח"ב (סימן פ"א אות י"ד, עמוד צ"ו) כתב בזה"ל: אבקת חלב של גוים שמערבים בשוקולד וכדו' (עם הכשר מהרבנות) מעיקר הדין אין בזה איסור משום חלב עכו"ם, אחר שידוע שעושים אבקה זו מחלב פרות, ומותר לאכול שוקולד זה, אולם עכ"ז ראוי ונכון להחמיר בזה, אך לקטנים יש להקל גם במיני מתיקה. עכ"ל.

הרי מבואר היפך ממה שכתב הרה"כ משמו, דהוא כתב דמן הדין מותר וטוב להחמיר, וע"ש בהערה (י"ד) שכתב דכבר ביאר לעיל בחלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, שנחלקו בזה הפוסקים, המרדכי והסמ"ק סוברים דגם אם אין בהמה טמאה בעדרו אסור, דס"ל דגזרת חכמים היא וכדבר שנאסר במנין, שאין יכולים לבטלו גם כשנתבטל הטעם, ואולם בחוט המשולש להתשב"ץ (סי' ל"ב) נשאל על מה שנהגו לשתות חלב עכו"ם, וכתב שאין דין החלב כדין הגבינה שנאסרה במנין, אלא איסור החלב הוא מחשש תערובת חלב טמא, ובמקום שאין חשש מותר. והוכיח כן מהסוגיא (ע"ז ל"ה ע"ב) ומהרמב"ם ושכן דעת אביו הרשב"ץ. וכ"כ אם הטמא יקר מהטהור, מותר לשתות חלב עכו"ם, דכל שאין חשש מותר דאינה גזרה, וכ"כ הרדב"ז ח"ב (סי' אלף קמ"ז).

וע"ש שכתב דדעת מרן ז"ל כהמרדכי והסמ"ק שהביא בב"י, וע"כ גם כשנתבטל הטעם לא בטל הדין, וגם אם אין טמא בעדרו בעי' שישראל עומד שם כשהגוי חולב. אלא שאינו חייב לראות שהגוי חולב בעת שהוא חולב, וע"ש בט"ז וש"ך (סק"ה). ושהמעיל שמואל ג"כ ס"ל כן והשיג על הרדב"ז.

שהוא כשר בסתם, דזה עלול להטעות את המדקדקים ומקפידים בזה. ומאידך אם יכתבו בפירוש שהוא חלב של נכרי, ושאינ בו תערובת איסורי אחרים, כדי להציל את המון העם משאר איסורים חמורים, וקובעים לתת הכשר מיוחד של מהדרין על חלב ומוצרו שיהיו עשויים באמת וישר רק על חלב שנחלב בהשגחת ישראל, וכמו שנהגו ברבנויות של ארה"ב ועוד, נראה שהוא דבר ישר והגון. ודומה למה שהוסיף הרה"כ נר"ו, בענין רשימת האוטוריזיי, שמיועדת לאוכלי חלב נכרים, שידעו שיש באותם מוצרים רק חלב נוכרים ולא איסורים אחרים. ע"כ. וה"נ ימצאו הדרך כדת מה לעשות, וכבר כתבתי לרה"ג רבי דוד משאש נר"ו שראוי ליטול עצה מבעלי נסיון.

ושב חזר מול סוף, וכתב: וגם לאלה שבאו מצפון אפריקה, ושם הרבה מאד סמכו על שיטת התשב"ץ והפר"ח וחבריהם שהובאת לעיל, שמצאו היתר לתלמסאן ואלג'יר ששתו חלב נכרי, והוא עצמו החמיר בזה ורק חיפש היתר לאחרים, אך היות כאן מרכז אשכנז וכו'. עכ"ל. והנה שוב תולה את הסוגיא דחלב נכרי על בלימה, ותלי תניא בדלא תניא, אלא יש מקילים ויש מחמירים, בפוסקים הראשונים והאחרונים בלי הבדל של מוצא, וכיון שהדבר תלוי בפלוגתא דרבוותא ראוי ליראי השם שיחמירו בזה ושומר נפשו ירחק, אך לא נוכל להתעלם מרבבות אלפי ישראל, שמקילים בזה ולא ישמעו לנו להחמיר, באומרם אין זו אלא חומרא ואין אנו מן המחמירים. ויש להם גדולי עולם ראשונים ואחרונים שהם יכולים לסמוך עליהם, ובודאי דחובת כל ב"ד גם זה של פאריס למצא דרך להציל את אלו המקילים, שלא יכשלו בשאר איסורים, וכנ"ל.

וגם מה שכתב בסיום דבריו, בענין נותנים עליו חומרי המקום שהלך לשם, ולא דמי לאמריקא. כבר כתבתי בזה דכשבאים קהלות גדולות ומסודרות עם רבניהם ובתי דיניהם זה דין אחר. וגם שאין צריך לזה, ולא זה הדיון, אלא מדובר ברכבות רכבות מאחינו בניי שלא ישמעו לנו, הגם שרבים מאד מבין אלה שלא מקפידים בשמירת כל המצות, ויש אפילו מחללי שבת, שעל הכשרות הם מקפידים, מ"מ מחלב ומוצרו לא נמנעים, באומרם מה יש בחלב איזה איסור יש בו ועוד כהנה וכהנה, וכיון שמקילים בדבר זה שיש להם סימוכין ותמכין מגדולי הפוסקים שבכל הדורות וכנ"ל, על כן אין לנו לזלזל בהם ולומר עליהם, שיאכלו מן הבא לידם, ושאינ עלינו חובה להצילם משאר איסורים.

עו"כ שם שמר אביו גאון ישראל שליט"א כתב חשובה (בכח"י) לפני עשרות שנים, והעלה להקל, ושכן הורה להתיר הגה"צ רבי ב"צ אבא שאול ע"ה באבקה חלב. שכל דבר שלגדולים הוא במחלוקת שרי לקטנים. ובפרט שרבים מקילים בחלב עכ"ס במקום שלא מצוי חלב טמאה. העולה מהמקובץ דמ"ש כב' הרה"כ בשם גדול ישראל בעל יבי"א לא נכון ולא מדויק כלל.

ומה שכתב ידי"ג הגר"י יוסף שליט"א בילקוט יוסף הנז', שהעירו על האגרו"מ דמה בכך שיש ידיעה והרי גזרו על החלב, ואפי' מתבטל הטעם שבגללו אסרו נשאר האיסור על כנו. הנה בענייני כבד ביארתי שהיתר זה הוא מכוח מירתת, ומירתת הוא היתר שאמרו אותו בש"ס ובפוסקים. ושכן מבואר בחזו"א שהתיר כשיש פיקוח ממשלתי מדין מירתת, וכמו שביארתי לעיל באר היטב.

עו"כ הרה"ג הכותב נר"ו וז"ל: ואחר העיון בכל מה שהבאנו כאן, ועוד הרבה שלא הובא מחמת האריכות, יוצא לנו לדינא שודאי אינו ראוי לב"ד של פאריס לתת חותמת כשרות על מוצרי חלב ויוגורט שהם חלב בעין, שנחלב ללא ראיית ישראל, אף אם מפעם לפעם ביה"ד נותן ע"פ הזמנה מקנינים מבחוץ איזה כשרות על חומר גלם בדבר המעורב עם אבקה חלב נכרי, ומציינים זאת בפירוש, אבל לצאת כאן בריש גלי ולפרוץ גדר ממה שלא נתנו כאן עד היום על החלב בעין ויוגורט וכיו"ב הוא דבר לא נכון ואסור, וכו'. עכ"ל.

ואחר המחילה מה הלשון אומרת שאין ראוי לב"ד של פאריס לתת וכו'. וכי רק ב"ד של פאריס הוא דמתקרי ב"ד, ושאר בתי דינים בעולם, עושה אותם לב"ד דשרי חלב נכרי, ואע"פ שכונתו משום ר"ת ובעלי התוס' שהם חכמי צרפתה, ולא ראוי לסור מדבריהם, וכאשר כתב לפני כן ואחרי כן, הנה כבר הוכחתי לעיל, דאין זה תלוי במקום זה או מקום אחר, ולא בקהלה זו או אחרת, דאדרבא ר"ת ובעלי התוס' וגם זקנם ורבים רבן של ישראל רש"י ע"ה מקילים בזה, ואילו הרמב"ם והרשב"א ע"ה החמירו יותר מהם, ומרן בב"י ובש"ע נראה דפוסק כהמרדכי והסמ"ק. באופן דאין זה תלוי במקום או בחכמי המקום, אלא בכל מקום יש מחמירים ויש מקילים בענין זה, וטוב יותר לכתוב שאין ראוי ליראי השם החרדים על דברו ומדקדקים בדבר הלכה להקל בזה, ויתירה מזה שאין ראוי לשום ב"ד ולשום רבנות, לכתוב על חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו

ישראל עומד בצד עדרו, פשיטא דבעומד בצד עדרו סגי. וכתב הרדב"ז, ולדידי מיהא לא איריא דלא מצי לאקשווי הכי, דבעינן עומד בצד עדרו משום גילוי, אבל לדבר טמא לא חיישינן כיון שאין בעדרו דבר טמא. וכן הבנתי מתוך דברי התוספות. הילכך השתא דלא חיישינן לגלוי מותר הוא. וכן משמע מדברי הרב רבי' פרץ ז"ל שהוא המחמיר מכולם וז"ל, ואפילו אין דבר טמא בעדרו יש להחמיר להיות הישראל שם בתחילת החליבה, פן יערב או ישים חלב טמא קודם שיכא הישראל. ע"כ. הא אי ליכא למיחש להכי מותר, דאחזוקי איסורא לא מחזקינן. ומ"מ מדברי כולם למדנו שלא היתה גזרה כללית, עוד נ"ל לפרש דמאי דפריך בגמ' וכו'. ומסיים בזה"ל: כללא דמילתא דאם אין לחוש כלל לדבר טמא אפילו שאינו בצד העדר מותר. והנלע"ד כתבתי. עכ"ל. [ועיין בתשובתו הקודמת שם סי' קמ"ו, בענין גבינות שמעמידים אותם בקבה של נכרים. ע"ש.]

וכל מעיין ישר יראה, שלא מתוך לחץ וצער התירו רבותינו גדולי הדורות את החלב שנחלב שלא בפני ישראל, במקום שאין בו חלב טמא. אלא הוא היתר בשופי, והרדב"ז ז"ל ראה והביא לדברי המרדכי ודחה אותם, ועוד שהוכיח כן גם מדברי רבינו פרץ ז"ל, והדגיש שרבינו פרץ מחמיר בחלב נכרי יותר מכולם, ואפ"ה מודה במקום דליכא למיחש שעירכו בו חלב טמא שהוא מותר.

וכן דעת רבים וכן שלמים חדשים גם ישנים, וכמו שכתבתי בפנים שכן נראה מדברי רבינו חננאל ז"ל (בע"ז ל"ה ע"ב) ומהירושלמי שהביא שם, וכ"נ מהתוספות שם, והם התירו לקחת מן הגוי גבינה מוכנה שעשאה הגוי דלא חיישינן שיערב בה חלב טמא, שהוא מפסידו. וכן נראה מהמרדכי בשם ר"ת, והתוס' שם (דף ל"ה ע"א ד"ה לפי שא"א) כתבו בשם ר"ת שכל הטעם הוא משם גילוי, ובה"ז דלא חיישינן לגילוי, יש להתיר גבינותיהם, ושכן הוכיח ר"י מהירושלמי, וק"ו בן בנו של ק"ו לחלב במקום דלא מצוי חלב טמא וכדומה, ובהג"א על הרא"ש (פרק שני סימן מ') כתבו בשם ר"ת שהתיר גבינות שעשה הגוי מחלב שנחלב ע"י הגוי לברו, וע"ש שכתב בהגה"א אמנם אין להתיר כולי האי אם לא בהפסד מרובה. והמדקדק בדברי הטור (סימן קט"ו) יראה, שגם דעתו היא שהחלב שחלבו גוי אסור רק מחשש שעירכו בו חלב טמא, ולא משום גזרה. וגם הב"י כתב משם התוספות (ל"ה ע"א ד"ה חדא) שכתבו בשם ר"ת דלא ידענו טעם ברור לאסור הגבינות בימינו,

ואין ספק שחובה גדולה מוטלת על כל ב"ד גם זה של פאריס, למצא דרך להציל את אלו המקילים, שלא יכשלו בשאר איסורים, וכנ"ל.

ולא אמרינן בכה"ג הלעיטהו לרשע וימות ח"ו, דלאו רשיעי נינהו אלא חושבים שאין שייך איסור בחלב שכולו חלב פרות, ואין כאן כונה להרשיע חלילה, ומה גם שהדבר שנוי במחלוקת רבתי של ראשונים ואחרונים, ודעת רוב הראשונים ורוב גדולי האחרונים להתיר בזה, ובודאי שיש להם על מה שיסמוכו.

ובפרט כמה שנתחדש בדורות אחרונים שהממשלות חוקקו חוק שהמפעלים ישתמשו רק בחלב של פרות בין חלב לשתייה, ובין במוצרי החלב למיניהם, אשר על זה יצא היתר מהגאונים בעל החזו"א ובעל האגרות משה ע"ה, וכבר כתבתי לעיל שהיתר זה נאמר גם אליכא דהמחמירים, שהם הרמב"ם והרשב"א והמרדכי והסמ"ק, ושכן פסקו הטור והש"ע וכנ"ל, דסבירא להו לחזו"א והאגרו"מ, שכו"ע יתירו בזה, שמחשיבים את זה כמו ישראל היוצא ונכנס, שהגוי מירתת ונזהר ולא מערב בו טמא, ה"נ מירתת מפני הפיקוח הממשלתי ובדיקותיהם אשר הם עורכים בבדיקת החלב, וכיון דמירתת החלב מותר.

ואמרת לצרף את דברי אדוננו המלך דוד הוא הרדב"ז ע"ה בתשובותיו ח"ב (סימן אלף קמ"ז) שנשאל על חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, ואין שם דבר טמא שאין במקום לא גמל ולא חמור נקבה, והשאלה היא אם גזרת החלב שחלבו עכו"ם, היא כגזרת גבינת הנכרים, שפסקו שאפילו במקום שמעמידין אותה בשרף, אפ"ה אסורה, משום שכיון שגזרו גזרו, וכן נמי בחלב, או דילמא לא.

והשיב רבינו ע"ה, וז"ל, ברור כי הגבינה נאסרה במנין מהנך טעמי דאמרינן בגמרא, אבל לא כן בחלב שחלבו נכרי, שאסרו אותו משום חשש דבר טמא. תדע שאפילו היה יושב בצד העדר במקום שאם היה עומד היה יכול לראותו, אעפ"י שיש בעדרו דבר טמא מותר. ואם גזרה כללית היתה לא היו מתירין כה"ג. וכן נראה מדברי כל הפוסקים.

אבל נמצא כתוב במרדכי עלה דהא דפרכינן בגמרא, אי ליכא דבר טמא וכו', יש מוכיחין מכאן שאם ברור לנו שאין בהמה טמאה בעדרו, שמותר ליקח חלב מהעכו"ם אע"פ שאין ישראל רואהו, וטעות הוא בידם, דא"כ הול"ל אי בדליכא דבר טמא בעדרו למה לי

שם שהרב החסיד בספר הזכרונות החמיר בזה הרבה, והרב בית דוד (סימן ג"ן) השיג ע"ד ספר הזכרונות. עו"כ מרן החיד"א ע"ה שראה בספר קטן שמו תשובת הגאונים ומעשה רב, שנדפס באמשטרדם (שנת תס"ז) ושם (בדף י"ז) הטיח דברים נגד התייר הגדול הרב פר"ח, ולא עוד שאמר שאין המנהג באמשטרדם כמו שאמר, ע"ש באורך. ושרי ליה מאריה לדבר תועה על המאור הגדול, ולענין דינא הגם שנכון להחמיר, מ"מ יש לסברתו מקום ופנים מסבירות, וכן המנהג כדברי הרב פר"ח בארג"ל עפ"י הרב הגדול הר"ש בן הרשב"ץ כמ"ש בתשובותיו (סימן תקנ"ד), וכמ"ש הרב בית יהודה במנהגי ארג"ל (דף קי"ד ע"ב) ע"ש. ואשר פקפק על עדותו באמשטרדם, תימה עליו, דתלי בוקי סריקי על הרב ז"ל, והלא מזמן הרב עד זמנו עברו יותר מט"ו שנים, והיה לו לתלות דאשתני למעליותא, אבל בזמנו צדק הרב בעדותו, ופשוט. ובשו"ת הרב מעיל שמואל (סי' י"ב) חלק על תשובת הרדב"ז. ומהר"ש דוראן (בטור הראשון שבסוף התשב"ץ סי' ל"ב) כתב שכן המנהג בתלמסאן וארג"ל, ונתן טעם להיתר. עוד הביא מהבית דוד להרד"ק (פ"ב דע"ז) שכתב שהרב מהר"ש אאיליון נתוכח עם הרב פר"ח עמ"ש שנהג הוא עצמו כמנהג אמשטרדם, ומוכח קצת שרק על מה שהקיל לעצמו הוא שנתוכח עמו. וגם בזה יש פקפוק כי מהר"ש אאיליון היה שנת תנ"ו בלונדריס כמ"ש בשו"ת מהר"ץ, וכשנדפס פרי חדש (שנת את"ן) היה רב דק"ק אמשטרדם מהר"ר יצחק אבוהב, ויתכן שאין שמועה זו אמת או שלא היה פב"פ. וסיים בזה"ל: ולענין הלכה, במקום שלא יש מנהג פשוט להקל, יש להחמיר ודאי, וכך פשטה הוראה בכל גלילות טורקיא'ה וארץ הצבי. עכ"ל.

הראת לדעת שהחיד"א עומד בקנאות על דעתו של הפרי חדש ע"ה. ומ"מ פסק שבמקום שאין מנהג פשוט להקל, יש להחמיר. ואכן כן העליתי בעניותי לעיל, דיראי ה' וחושבי שמו יחמירו בכל אתר ואתר, ולזה יעצתי שיעשו חלב מהדרין בשביל יראי ה' המהדרים במצות וראוי להחמיר בזה, ותבא עליהם ברכת טוב. ומיהו להמון העם שלא ישמעו לנו, יש להתיר להם כמו שהתירו הרשב"ץ והרדב"ז והפר"ח והפרי תואר וסיעתם, ויבדקו הדק היטב שאין מערבים במוצרי החלב דברים אסורים, ואז יודיעו שזה כשר לאוכלי חלב נכרי, או בנוסח אחר ראוי, ותשועה ברוב יועץ.

ויש הרבה מקומות שאוכלים אותם מפני שמעמידים אותם בפרחים, וכתב שגם גאוני נרבונא התירו, אבל במקום שמעמידים אותם בקבה אומר ר"י שיש קצת טעם לאסור ע"ש.

ובאות ג' הבאתי שהמרדכי (סימן תתכ"ו) כתב משם תשובת הגאונים שבני בכל מתירים חמאה של גוי, שחלב טמאה אינו ראוי לחמאה כמן שאינו ראוי לגבינה. וכתב: ובצרפת אוכלים אותם עפ"י ר"ת. וע"ש עוד שכתב משם ר"ת דרך אם יש בחמאה נסיובי חלבא אסור, אבל מספק לא אסרין דספק דרבנן לקולא. וע"ש עוד.

עו"כ שם שכן כתב ר"ת בתשובה, שהוא מתיר גבינות עכו"ם בחלב שחולבים לעשות גבינה. וע"ש עוד מ"ש בשם ר"ת. גם הב"י כתב משם המרדכי דר"ת אוסר רק אם חלב החלב לאכילה, אבל חלבו לעשות גבינה מותר, וגם שאין לחוש שמא העמידה בעור קבת נבלה, דהו"ל ס"ס. ע"ש. ועיין בדרכי משה שם (אות ג') שכתב שגם האו"ה (כלל מ"ה דין ה-ז) התיר בדיעבד, אפילו לא ראהו ישראל. אלא שחילק הד"מ בין מוכר לו הגבינות, או מוכר לו החלב. וע"ש (אות ד') במה שכתב משם שערי דורא.

ובפירוש כתבו בתשב"ץ ח"ג (סימן קמ"ג) דחלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, שאינו בגדר תקנה, רק אסור מספק שמא מעורב בו חלב טמא. וכן הוא בחוט המשולש, וע"כ כשאין חשש תערובת שרי, וכתב הפר"ח, וגם הפרי תואר, דכשאין חשש כגון שלא נמצאת טמאה שם, או שהחלב הטמא ביוקר הרבה, אין לאוסרו. וכן דקדק מהרמב"ם ומהרשב"א דרך בגבינה הוא דגזור ולא בחלב.

והפר"ח כתב שכן נהגו באמשטרדם להתיר, וכתב שגם הוא ז"ל נהג כן. והבית יהודה כתב שכן מנהג אלג"ר להקל כשאין דבר טמא בעדרו. ע"פ מהר"ש בן התשב"ץ והחוט המשולש שבתשב"ץ למהר"ש דוראן, ושכן המנהג בתלמסאן ע"ש.

ואעתיק בזה מ"ש מרן החיד"א בשיורי ברכה על יו"ד, (שבספר ברכי יוסף סימן קט"ו סק"א) שכתב בתחילה שהפר"ח הקיל דמותר לקנות חלב שחלב הגוי ואין ישראל רואהו, אם בעיר ההיא לא נמצא בה חלב טמא, או שהוא ביוקר, ושכן דעת הרדב"ז כהנ"ל, וכמ"ש בספר כנה"ג, ושכן המנהג באמשטרדם. וכתבו

נוהגין) עכ"ל הש"ע. ואולם הט"ז שם (ס"ק ט"ו) כתב דהפרישה בשם רש"ל כתב דבסמ"ג נוטה לאסור אפילו בפרצוף אדם לבד, עכ"ל. וגם הפתחי תשובה (ס"ק י"א) כתב דבשל"ה (דף ע"ג ע"ב) כתב דכשר הדבר שלא לנהוג כן. עכ"ל. ועיין עוד בפ"ת שם (סק"י) מ"ש בשם שאילת יעב"ץ ח"א (סימן ק"ע) על מעשה שהיה באמסטרדם יע"ש. ועיין עוד בגליון מהרש"א שם. ונראה שגם להרש"ל בשם הסמ"ג וסיעתם שהחמירו בזה, נראה דלא החמירו אלא בראש שלם בלא גוף, אבל כשמדובר בראש שאינו שלם וגם אין גוף נראה דשרי לכו"ע.

ומאידך יקימו מחלקת מהדרין, שתספק חלב שאין בו שום חשש של חלב נכרים כלל וכלל, ויהיה שמור ונקי בתכלית ויאכלו ענוים וישבעו, ואתם שלום וכל אשר לכם שלום וחיים עד העולם אמן.

המצפה לישועת ה' ברחמים מברכו ומוקירו.
שלמה משה עמאר
ראשון לציון הרב הראשי לישראל

סימן ז'

בנין יצור רפליקות של שטרות עם צורות ראש ופנים

בעה"ת"ש, ברביעי בשבת חמשה ימים לחדש אב ה'תשס"ה.
יום ההילולא דרבינו האר"י זללה"ה התשס"ה.

לכבוד מר יוסף אתאלי הי"ו, סגן מנהל כללי
החברה הממשלתית למדליות ולמטבעות בע"מ,
בע"ה"ק ירושלים ת"ו

שלום רב, וישע יקרב!

בדבר שאלתך על ייצור רפליקות של שטרות בנק ישראל ביציקות חצי פיסוליות מברונזה, מהשטרות של השקל החדש, וצירפת דוגמא של עשרה ש"ה, שמצולמת שם ראה"מ גב' גולדה מאיר ז"ל. שמצד הפנים זה בולט, ואילו צד הגב הוא שטוח, והבולט בזה הוא רק "ראש ופנים". ושאלתם אם זה לא מנוגד להלכה.

ואחר שראיתי את הרפליקה שעליה מדובר, והנה אין בזה צורה שלמה אלא רק הראש והפנים, וכל זה הוא רק צד הקדמי ואילו מאחור אין שום ציור כלל. ולפי זה אין בזה שום איסור. דהנה בשלחן ערוך יורה דעה (סימן קמ"א סעיף ד') מבואר דלא אסור אלא צורה שלמה, ששם כתוב, אסור לצייר צורות שבמדור שכינה, כגון ד' פנים בהדי הדדי, וכן צורות שרפים ואופנים, ומלאכי השרת, וכן צורת אדם לבדו. ולהלן כתב שם, כמה דברים אמורים בבולטת, אבל בשוקעת כאותם שאורגים בבגד, ושמציירים בכותל בסמנין מותר לעשותן. ע"כ. עוד כתב שם (סעיף ז') יש מי שאומר שלא אסרו בצורת אדם ודרקון, אלא דוקא בצורה שלימה בכל אבריה, אבל צורת ראש או גוף בלא ראש אין בה שום איסור. לא במוצאו ולא בעושה. (וכן

והלום ראיתי למרן פאה"ד הראש"ל רבינו עובדיה יוסף שליט"א ביחזק דעת ח"ה (סימן ס"ד) שהביא דעות האוסרים, וכתב שאין ראיותיהם מכריעות להלכה נגד פסק הש"ע שהתיר. ושכך כתב רבינו חיים פלאגי בשו"ת לב חיים ח"ב (סימן קע"א), שהעיקר כדברי מרן הש"ע שפרצוף אדם בלי גוף מותר גם בעשיה, ושכן העלה בשו"ת אזני יהושע (חיו"ד סימן ג'), וראה עוד בשו"ת זרע אמת ח"ג (סימן ק"ה), ובשו"ת נהרי אפרסמון (חיו"ד סימן ק"ח), ובשו"ת דעת כהן (סימן ס"ה), ובשו"ת דבר יהושע ח"ב (סימן כ"ב), עכ"ל.

וע"ש עוד שמחלק בין אנדרטה וכדומה, ובין בובות העשויות לתינוקות לשחק בהן ע"ש באורך, וסיכם להלכה, להתיר בובות של משחק. אפי' בצורת אדם שלם בכל גופו. וכ"ש שמותר להסתחר בהן ולקנותן לצורך תינוקות שישחקו בהן.

ובנידון זה שאין כאן גוף שלם רק צורת הראש והפנים לבד, וגם זה רק מהצד הקדמי בלבד, ומאחור הוא טס שטוח בלא שום צורה, ובדאי שעל ידי זה גם הראש איננו שלם, ודומה יותר לציור מאשר לצלם, כל כהאי גוונא. נלע"ד שבזה יודו גם המחמירים הנ"ל. דאין זה נחשב ראש שלם. ומותר לכל הדעות.

וע"כ ברפליקות אלו כגון זו ששלחתם אלי, שרק צד הפנים הקדמי בלבד בולט, מותר לעשות אותם בלא חשש.

בברכת התורה

שלמה משה עמאר

ראשון לציון הרב הראשי לישראל

